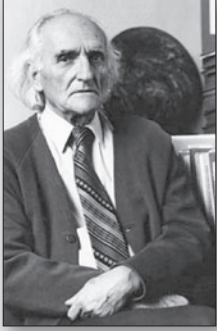

**Про деякі цікаві
дані зі спадщини
академіка
Володимира
Вернадського**

(до 150-річчя від дня народження)

Стор. 4

**Патріарх
української
історичної науки**
(до річниці пам'яті
Ярослава Дашкевича)

Стор. 5

**Шевченкове
Слово в Країні
Кленового Листка**

Тарас Шевченко поступово займає належне йому місце в контексті світовому, у пантеоні вселюдської культури, серед її велетнів, геніїв непроминальної слави.

Стор. 6

каменяр

Інформаційно-аналітичний часопис Львівського національного університету імені Івана Франка

№ 1-2, січень-лютий 2013 р.

Цитата номера:

А всім нам вкупі на землі єдиномисліє подай і братолюбіє пошли.

Тарас ШЕВЧЕНКО

Крути: подвиг і трагедія

“На порожньому місці роду не заснуєш”, – писав Павло Загребельний. Кожен свідомий українець повинен знати історію своєї держави. А історія наша полита кров'ю і сльозами. Однією з найтрагічніших її сторінок є бій під Крутами.

20 лютого 2013 року в глядацькій залі Центру культури та дозвілля відбувся

літературно-музичний вечір, приурочений 95-й річниці трагедії під Крутами за участю студентів Педагогічного коледжу й історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Захід проходив у співпраці з Державним меморіальним музеєм Михайла Грушевського у Львові та Львівським державним училищем культури і мистецтв.

Зі вступним словом про перебіг згаданих подій звернувся до присутніх кандидат історичних наук, доцент кафедри новітньої історії України Олег Павлишин: “Битва під Крутами є одним із важливих сюжетів сучасної української історичної пам'яті, який уже давно перестав сприйматися як пересічна історична подія”. “29 січня 1918 року назва невеликої станції, що

розташована на Чернігівщині уздовж лінії Бахмач – Київ, ознаменувала відлік нового духовного злету нації, який уже майже століття є національним символом для десятків поколінь борців за свободу та незалежність”, – такими словами розпочала літературно-музичний вечір ведуча.

Як стверджував Євген Маланюк в історичному есе “Крути. Народити нового українця”, під Крутами зародився новий тип українця – активного борця за незалежність України.

Студенти Університету присвятили вечір усім тим, хто в боротьбі за волю й

кращу долю України не дожив до сьогоднішнього дня, хто спить у знаних і безіменних могилах, розкиданих по рідній і чужій землі; цвітові нашого народу, його славним синам і дочкам, які в розквіті своїх духовних і фізичних сил віддали молодість і найдорожче, що є в кожного з нас, – життя; тим, кого в умовах більшовицької тиранії ми повинні були забути й викреслити зі своєї пам'яті та історії, героям, які впали у страшному бою під Крутами.

Тетяна ШЕМБЕРКО,
керівник Прес-центру
ЛНУ ім. Івана Франка

Крутянські уроки для сьогодення

Під час першого засідання Малої Ради (після повернення до Києва 9 березня 1918 року) Михайло Грушевський особисто висловив ідею вшанування пам'яті “забитих стрільців” й урочистого перепоховання їх у Києві на Аскольдовій могилі. Ця пропозиція була прийнята одностайно всіма членами Малої Ради. Таким чином саме Михайло Грушевський вперше звернувся до культивування цієї історичної події на офіційному владному рівні.

19 березня 1918 року відбулося урочисте перепоховання 18 померлих під Крутами бійців Студентського куреня, яких вдалося знайти на полі бою та ідентифікувати. Цю подію активно висвітлювала київська преса.

Куль “Героїв Крут” продовжують підтримуватися після становлення Української Держави Павла Скоропадського. Вшановуючи пам'ять загиблих, їх називають “борцями за незалежність України”.

У подальшому до теми битви під Крутами зверталися в українській еміграції. Перші праці, присвячені цій темі, належали українським емігрантам, політичним та військовим діячам національних змагань.

Новий поштовх до вшанування пам'яті “Героїв Крут” надали українські націоналістичні видання та пластунацькі молодіжні організації Західної України у 1930-х роках. Варто зазначити, що вони не просто зверталися до крутянських подій у своїй риторичній, а розробили цілий комплексний культ цієї події.

1931 року до 13-ї річниці бою II конференції Львівського студентства схвалила рішення вважати роковину бою українським всестудентським святом та оголосила проведення одноденного голодування, кошти від якого будуть зібрані на допомогу політ'язням. Таке голодування проводилось у подальшому щороку до 1939 року.

Куль “Героїв Крут” також поширюється серед вояків УПА під час Другої світової війни. Ідеологи УПА звертаються до битви під Крутами у своїй виховній та освітній роботі. У підрозділі “Історія” книги “Програми виховних гутірок, докладів і лекцій в УПА” був вміщений окремий пункт “Крути. Героїзм української молоді”.

Дереворит художника УПА Ніла Хасевича, де поміж інших героїчних жертв згадуються і Крути.

Цікаво, що під час німецької окупації України українська преса зверталася до крутянських подій. Так, у харківській газеті “Нова Україна” (1943) у статті до річниці битви під Крутами в 1943 році зазначалося, що битва під Крутами – це “легендарна дата в історії боротьби українського народу проти більшовицької загрози”.

Після закінчення Другої Світової війни культивування битви під Крутами продовжує підтримуватися лише в еміграції. Так, час від часу в різних містах Європи та Америки виходять статті, приурочені битві під Крутами.

Варто також розглянути інтерпретацію подій під Крутами радянською історіографією.

Після встановлення в Україні радянської влади про цю подію забули більш, ніж на 70 років. Лише окремі згадки про затятий опір “контрреволюційним військам Рад” під Крутами містилися в спогадах більшовицьких восначальників – Михайла Муравйова, Володимира Антонова-Овсієнка, а також у радянських працях, що відображали “героїчне” становлення влади Рад в Україні.

Відзначення бою під Крутами в Україні розпочалося лише напередодні проголошення Незалежності. 29 січня 1991 року з ініціативи Народного руху України, Студентської спілки, інших національно-демократичних організацій у Крутах було встановлено березовий хрест і відбувся перший невеликий громадський мітинг.

Перше звернення до битви під Крутами на офіційному політичному рівні в незалежній Україні відбулося за часів президентства Леоніда Кучми. 24 січня 2003 року з нагоди 85 річниці бою було видано розпорядження “Про вшанування пам'яті Героїв Крут”, яке передбачало організацію виставок, проведення тематичних вечорів і конференцій, забезпечення широкого висвітлення цих заходів у засобах масової інформації.

Проте комплексний і повноцінний культ “Героїв Крут” у незалежній Україні був вироблений лише за часів президентства Віктора Ющенка. Можна сказати, що саме ця людина найбільше вплинула на ствердження культу “Героїв Крут” у сучасному українському суспільстві.

Період президентства Віктора Ющенка (2005 – 2010 рр.) став для України часом формування нової політики пам'яті та

культурної політики загалом. У цей час українська влада найбільш активно зверталася до багатьох історичних сюжетів.

У 2005 році за ініціативи Президента розробляється проект меморіально-музейного комплексу “Пам'яті Героїв Крут”, який мав знаходитися на місці битви біля села Пам'ятного Чернігівської області.

29 січня 2006 року на 88 річниці бою під Крутами на місці битви провели першу масову церемонію вшанування пам'яті героїв. Відбувся мітинг-реквієм, участь у якому взяли представники української влади. Того ж року Віктор Ющенко звернувся до київського міського голови Олександра Омельченка і депутатів Київради з ініціативою увіковічнити пам'ять героїв Крут у назвах проспектів, площ, вулиць, парків, скверів, станцій Київського метрополітену.

25 серпня 2006 року проект меморіально-музейного комплексу починає втілюватися. Тоді відкривається меморіал “Пам'яті Героїв Крут”. На залізничній станції “Крути” – 10-метрова червона колона, що символізувала Київський університет на 7-метровому насипі.

У 2008 році меморіал був доповнений сімома вагонами і відкрито залізничною платформою військового ешелону, стилізованою під платформи початку XX ст. Вагони своїм виглядом мали нагадувати ті, на яких їхали на фронт учасники битви.

14 жовтня 2008 року на день Покрови в цих вагонах відкрили музей “Героїв Крут”. В експозиції музею представлені близько 500 експонатів та архівних матеріалів.

Частина експозиції – історичні документи, фотографії: текст III універсалу, уривки з газет того часу, фото політичних діячів та учасників битви, тощо. Інша частина експозиції орієнтована на те, щоб передати побут учасників бою, зокрема до неї входять зброя, одяг, особисті речі.

Отже, можна сказати, що музей акцентував увагу саме на образі учасників битви, намагався створити ефект їхньої присутності. Також до меморіального комплексу входять каплиця, озеро у формі хреста, символічна могила-курган із хрестом на ній. Помітно, що більша частина експозиції має жалобну та поховальну символіку.

2008 року на державному рівні відзначається 90-та річниця битви під Крутами. Цій події передувало видання указу Президента “Про відзначення 90-річчя подвигу героїв Крут”. Того ж року виходить найбільш ґрунтовна збірка документів і досліджень битви під Крутами – “Крути. Січень 1918 року. Документи, матеріали, дослідження, кіносценарій”.

Таким чином головні заходи політики пам'яті “Героїв Крут”, здійснені Президентом України Віктором Ющенком, у незалежній Україні на державному рівні, стали частиною нової української історичної пам'яті.

Можна стверджувати, що цей культ вдало вписався в державоцентричну концепцію минулого України, яка висвітлює історію як процес здобуття державної незалежності України та боротьби за неї.

Іншою важливою частиною сучасного культу “Героїв Крут” є пошук зв'язку цієї події зі сучасною політичною чи соціальною ситуацією. Прикладом може бути теза Президента України про зв'язок битви під Крутами з подіями Помаранчевої революції, наведена у вступі до збірки “Крути. Січень 1918 року. Документи, матеріали, дослідження, кіносценарій”.

Проте з обранням Віктора Януковича Президентом України нова влада фактично відмовилася від політики вшанування пам'яті Героїв Крут.

Значний суспільний резонанс викликало видання нових редактованих підручників з історії України для 5 класу у 2011 році.

Зміни в новому варіанті підручника були відносно невеликими: з нього прибрали згадки про Помаранчеву революцію та битву під Крутами, скорочено розділи про УПА та Січових стрільців. Але, як зазначив доктор історичних наук, професор, директор Центру українознавства Київського національного університету імені Т. Шевченка, академік Академії наук вищої школи України Володимир Сергійчук в одному з інтерв'ю: “А що це дасть ініціаторам таких нововведень? Їхні попередники сотні років викреслювали з нашої історії Івана Мазепу, десятки років

не давали згадувати крутянських героїв, Симона Петлюру, тих же Степана Бандеру та Романа Шухевича. Забороняли говорити про Голодомор... І чим це все закінчилося?

Зрештою, сьогодні на Аскольдову могилу приходять люди, щоб узяти наснаги від вогню самопожертви крутянських героїв.

І чи добрим словом при цьому згадують знищеного ними ж російськими більшовиками наркома освіти УСРР Володимира Затонського, який наказав зруйнувати могили полеглих під Крутами, аби українці забули про них? Хто з українців молиться за його душу тепер?”

Нова українська влада не могла повністю відмовитися від вшанування пам'яті “Героїв Крут”. Так, на річницю бою у 2011 році урядова делегація на чолі із прем'єр-міністром України Миколою Азаровим поклала квіти до місця поховання студентів на Аскольдовій могилі.

Не міг повністю обійти увагою День пам'яті Героїв Крут і Президент України Віктор Янукович. На його веб-сайті було оприлюднено офіційну заяву, в якій Президент висловив з приводу річниці, проте давав битві під Крутами досить обережну та нейтральну оцінку, утримуючись від її культивування:

“Події далекого 1918 року – важливий урок для сучасних українців. Це й урок мужності, але й урок того, якими уважними ми маємо бути в своїх рішеннях, як міцно треба думати, коли йдеться про життя молодих людей”.

Традиційні церемонії вшанування пам'яті “Героїв Крут” на 93-тій річницю битви перейшли до рук опозиційних сил та правих організацій і партій. Для них фактичне ігнорування цієї дати центральною владою стало можливістю заявити про себе.

Також аналіз церемоній вшанування пам'яті битви під Крутами демонструє, що фактично всі сучасні заходи на відзначення цієї події, пов'язані з політичною кон'юктурою та мають політичний підтекст.

Напередодні чергової річниці битви під Крутами не виникало сумнівів, що тема “Героїв Крут” знову опиниться в епіцентрі політичної боротьби українських партій.

Проте незаперечним фактом є те, що драма, яка розгорілася під Крутами, не була марною. Адже перша кров, пролита на захист незалежної Української Держави, дозволила виграти час, укласти Брестський мир і, врешті-решт, забезпечити існування УНР, яка отримала визнання міжнародної спільноти.

Оксана СУРМАЧ,
заступник директора з виховної роботи
Педагогічного коледжу
Фото Олега ВІВЧАРКА

Alma mater

Напередодні слухань у Комітеті з питань науки і освіти Верховної Ради України, присвячених Закону України “Про вищу освіту”, 25 лютого 2013 року в Дзеркальній залі Львівського університету імені Івана Франка відбулося публічне обговорення оприлюднених і зареєстрованих у Верховній Раді України законопроектів “Про вищу освіту” за участю голови та членів Студентського уряду Університету.

Відвертий діалог Ректора Івана Вакарчука зі студентами Університету

Традиційні зустрічі Ректора зі студентами – платформа для щирого спілкування задля пошуку компромісів через конструктивний діалог. 20 лютого 2013 року в Актовій залі Університету відбулася чергова зустріч Ректора, професора Івана Вакарчука зі студентами Львівського національного університету імені Івана Франка.

Іван Олександрович привітав усю студентську спільноту Університету з прийдешнім Міжнародним днем рідної мови та подякував за добру ініціативу проведення різноманітних акцій, спрямованих на розвиток і популяризацію української мови, наголосивши на важ-

ливості ролі саме студентської молоді в цій справі, яка є святом обов'язком кожного громадянина нашої держави.

Під час зустрічі йшлося про умови вступу за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста й магістра в 2013 році. Зокрема про перелік необхідних документів, терміни їхнього подання, час проведення фахових вступних випробувань розповів відповідальний секретар Приймальної комісії Університету Олег Бовгиря.

Під час зустрічі також обговорили проблемні питання, що виникають у студентів у ході навчального процесу. Ректор Університету наголосив на тому,

що міжнародні угоди із закордонними навчальними закладами передбачають сприяння молодим ученим нашого Університету в оприлюдненні результатів своїх досліджень у рейтингових наукових часописах і закликав студентів та аспірантів брати активну участь у різноманітних європейських програмах і грантах.

Під час зустрічі з Ректором Університету йшлося й про студентські будні. “Щорічна модернізація матері-

ально-технічної бази італень і буфетів Університету передбачена в Програмі Ректора. Спеціально створена комісія здійснила аналіз і розробила пропозиції щодо покращання роботи закладів громадського харчування Університету”, – зазначив під час свого виступу проректор з науково-педагогічної роботи та соціальних питань і розвитку Мар'ян Лозинський. Директор Студентського містечка Роман Березюк поінформував студентів про ремонтні роботи, здій-

снені цього року у гуртожитках, і поділився планами розвитку студентського містечка на 2013-2014 навчальний рік.

Проректор з науково-педагогічної роботи Звенислава Мамчур звернулася до студентів зі словами вдячності за традицію проведення зустрічей, які, зазвичай, проходять у щирій атмосфері відвертого діалогу з адміністрацією Університету. Звенислава Ігорівна закликала присутніх бути ініціативними в участі й організації заходів, не бути байдужими до життя альма-матер, бо саме студенти Львівського університету як інтелектуальна еліта нашої країни мають сказати своє вагоме слово й активно реагувати на виклики сьогодення.

На завершення Ректор Університету, професор Іван Вакарчук подякував студентам за зустріч, ще раз привітав зі святом і побажав здоров'я, гарного навчання та естетичної насолоди від прочитання художніх творів українських і світових класиків!

Тетяна ШЕМБЕРКО
Фото Олега ВІВЧАРИКА

На захисті духовної основи нації

“У мові – наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужими народами... От чому мова має таку велику вагу в національному рухові. Тому й вороги нації завжди так старанно пильнували, аби заборонити насамперед нашу мову, аби звести та знищити її дощенту...”

Іван Огієнко

Кожен із нас є частинкою світу, втвореного нашими попередниками, який творять сучасники. Чи люблять українці свою Україну, мову, культуру? Чи бережуть пам'ять про неї? Напевно, не всі, адже окремі прагнуть зробити рідною мову сусіда, коли на державному рівні надають російській мові статусу офіційної. Чому ж свої такі “патріоти” проганяють з України українську мову, від дідів і прадідів рідну для цього краю? Не дивно, бо ж і окремі депутати Верховної Ради, працюючи над державотворчими законами, думають по-російськи. “Гірше ляха свої діти їй розпинають...”

Несправедливість, відступництво від норм моралі, зневага до законів і до українського народу в нашому суспільстві викликають хвилю протестів, яка не стихає й нині. Тільки тепер уже самі політики ведуть боротьбу за право домінувати в сучасному світі, схилиючи людей то до однієї, то до іншої політики.

Діти, вдихаючи наркотичний чад забуття, зухвало топчуть заповіді своїх рідних, а окремі стають сиротами при живих батьках. Навколо багато скалічених долів і здається, що всім це байдуже, хоча розмов багато про боротьбу зі злом, а конкретних справ, напевно, мало, коли й надалі на телебаченні так багато реклам спиртного й жодної української книжки.

Резонансно звучать слова “Молитви до Мови” Катерини Мотрич: “Мово наша! Убога прочанко з простягнутою рукою! Осквернена й знеславлена рідними дітьми! Прости ж їх, змаліших, здрібнілих, перероджених, звироднілих нащадків козацького роду, які повірили лукавим корчмарям і ненажерливим косарям, що Ти – не древня, що Ти – не мудра, не велична, не прекрасна, не свята, не вічна еси. Прости! Воскреси! Повернися! Возродися! Забувай віщим і вічним Словом від лів – до моря, від гір – до степів. Освітлі від мороку і осяяти, Україну возвелич! Порятуй народ її на віки!”

У Львівському національному університеті імені Івана Франка цього року відзначили Міжнародний день рідної мови з особливою активністю й ініціативністю.

У своєму вітанні з нагоди Міжнародного дня рідної мови Ректор Університету звернувся до студентів, аспірантів, викладачів і працівників зі словами: “У неспокійні часи сьогодення, коли продовжується боротьба українців за свої національні традиції, культуру, загроза рідній українській мові набуває щораз небезпечніших форм”. Запровадження двомовності, на думку Івана Вакарчука, – це виклик Українській Державі, адже саме через мову відбувається її утвердження, гарантується духовний суверенітет і цілісність. “Порушення мовної єдності – це крок до порушення територіальної цілісності нашої України, порушення прав українців говорити рідною мовою на рідній землі. Прийшовши до державної Незалежності через багаторічні втрати, геноциди, казematи, наш український народ упродовж століть вистраждав право відкинути облудне гасло державної двомовності, яке нині, як дамоклів меч, знову висить над нами. Байдужість до рідного слова, до його долі породжує цілковиту байдужість до минулого, сучасного й майбутнього рідного українського народу”, – йдеться у зверненні Ректора.

І лише від зусиль кожного з нас залежить збереження й розвиток рідної мови та культури, “бо мова – це той стрижневий елемент, на якому ґрунтується культурна самобутність кожного народу”, – вважає професор Іван Вакарчук.

Іван Олександрович побажав усій академічній спільноті Університету “твердості переконань і єдності у відстоюванні природного права на спілкування в Україні рідною українською мовою”.

Не залишилися осторонь рідномовного питання й студенти та викладачі.

Сучасна мовна ситуація в Україні викликала жваве обговорення принципів формування мовної політики та стану української мови в суспільному житті держави в студентів-філологів під час засідання круглого столу під керівництвом доктора філологічних наук, професора кафедри загального мовознавства Галини Мацюк. На думку учасників заходу, важливим є розгляд мовного питання в Україні в контексті соціолінгвістичної категорії. Студенти проаналізували принципи функціонування української мови в межах нашої держави та поняття “рідної мови” в широкому суспільному значенні.

Окрему увагу приділили учасники круглого столу мовному законодавству в Україні, зацентрувавши увагу на тому, що

в нашій державі від часу прийняття Європейської мовної хартії неправильно було розтлумачено ключові принципи хартії, оскільки переклад тексту здійснювали з російської мови, а не з мови оригіналу. Подальше викривлення принципів хартії лише декларативно лягло в основу “мовного закону” Колесніченка-Ківалова й стало продовженням принципного несприйняття українською владою цивілізованої мовної політики. Окрім цього, на думку студентів, прийняття останнього мовного законопроекту відбулося з порушенням процедури голосування та Конституції України й неслало відверто русифікаторський характер.

Також важливим у контексті функціонування мови в суспільстві є трактування терміна “рідна мова” в програмі підготовки до Всеукраїнського перепису

Кожен охочий міг прочитати твори свого улюбленого українського письменника під час акції “Пісенно-поетичний марафон українського слова” студентів філологічного факультету у співпраці зі Всеукраїнською асоціацією викладачів української мови та літератури. Так, у виконанні студентів і викладачів різних факультетів прозвучали поезії Тараса Шевченка, Івана Франка, Олени Теліги та наших сучасників. Особливо святкового настрою додали записи пісень про рідну українську мову.

Активна участь студентів-іноземців у пісенно-поетичному марафоні українського слова й по-родинному тепле спілкування зі своїми колегами-українцями викликали емоційне захоплення та яскраво передали атмосферу пізнання студентством культур і мов інших народів

населення. Зокрема доповідачі зазначили, що в одному з проектів перепису неправильно оперують термінами, ототожнюючи етнічну групу та національність. Не меншим недоліком також є те, що у графі “рідна мова” запропоновано варіанти “гуцульської”, “бойківської”, “лемківської”, “русинської” мов. Тобто діалекти української мови відмежовують від мови як такої, що в результаті може спричинити зменшення декларативної кількості носіїв української як рідної. “Це на руку тим, хто запровадив ідеальний плацдарм для розвитку російської мови в Україні”, – вважають студенти-філологи.

У ході засідання круглого столу йшлося про лінгвістичний ландшафт Львова та специфіку формування “мовного обличчя” міста. За даними досліджень студентів, зараз у Львові близько 70% вивісок на крамниціях, кав'ярнях та офісах – україномовні, однак 30% написів, попри обов'язковість україномовного перекладу, досі залишаються виключно іношомовними: англійські, російські та польські. Такі дії власників закладів суперечать рішенням Львівської міської ради, згідно з яким недопустимим є вживання незрозумілих і немилословних слів, які не властиві лексиці української мови.

Молоді люди з Кореї, Екватору та Китаю декламували поезію Володимира Сосюри, Дмитра Павличка, Ліни Костенко, демонструючи таким чином своє знання української мови в поєднанні з кількома іноземними.

Безумовно, знання державної мови є фундаментальним чинником розвитку духовного життя нації, а вивчення іноземних мов і багатомовність – ключем до взаєморозуміння та взаємоповаги українців у світі.

“Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову...”, – зболено промовила Ліна Костенко.

Спочатку їм відбирають історію... Спочатку їм нищать освіту...

З метою пропагування українського слова та задля чергового висловлення свого протесту проти варварської політики нинішньої української влади у Міжнародний день рідної мови студенти-філологи Львівського національного університету імені Івана Франка, натхненні прикладом своїх наставників – доцентів кафедри української мови Ніни Захлюпанної та Уляни Добосевич, зібралися біля пам'ятника Тарасові Шевченку, аби вкотре продемонструвати красу та милозвучність української мови й водночас

висловити свою тверду позицію щодо українофобства та лінгвоциду.

Франкове “Не пора, не пора...”, повстанське “Лента за лентою...”, стрілецьке “Ой у лузі червона калина” наповнили центральну частину Львова атмосферою самотньої української пісні й українського слова. Перехожі не залишилися байдужими й активно долучилися до акції.

На вулицях міста студенти роздавали листівки з інформацією про традицію відзначення Міжнародного дня рідної мови. Після гучного виконання Державного Гімну України учасники заходу, взявшись за руки, утворили своєрідний “живий ланцюг”, який пішою ходою рушив до пам'ятника Іванові Франку, де продовжили акцію протесту.

Унікальність і самотність кожної мови світу відзначили й студенти-журналісти. “Не можна бути байдужими до найціннішого скарбу кожної нації. Варто заглядати в криницю народного фольклору, час від часу оживляти в пам'яті мамині коліскові та постійно черпати цілющу духовну водичку із сучасного джерела”, – зазначила у своєму вступному слові асистент кафедри мови ЗМІ Леся Гурч.

“Українці завжди любили свою мову. Після сотень указів про її заборону (навіть букварів і проповідей у церквах) вона вижила завдяки цій любові. Адже не можна знищити те, що є незнищенним за своєю природою й суттю”, – впевнена професор Марія Яцимирська.

Студенти-першокурсники під супровід мультимедійної презентації створили символічні образи країн світу й озвучили мовою оригіналу вислови про глибоку пошану різних народностей до рідних мов. Була тут “консервативна Англія” та “суворо Німеччина”, “романтична Франція” і “загадкова Туреччина”, “добрий сусід Польща” і, звичайно, наша рідна Україна. Доповненням до загальних урочистостей на факультетах стали яскраві стінгазети з цитатами відомих майстрів слова, які ще раз доводять багатогранну неповторність національного скарбу.

Упродовж дня в пісенно-музичні композиції гармонійно вплелися слова щодо невичерпних можливостей української мови, які виявляються, насамперед, у самотньому багатстві лексики, розмаїтті народних пісень і дотепних жаргтів.

Українська мова в усі часи була, є і завжди залишатиметься основним консолідуючим чинником нації та запорукою її незламного духу, невичерпним джерелом натхнення. Тож на Франкове риторичне запитання “діалект чи самостійна мова?” відповімо його ж поетичними рядками: “Найпущіше в світі се питання. Міліонам треба сього слова, І гріхом усяке тут хитання”.

Тетяна ШЕМБЕРКО
Фото Олега ВІВЧАРИКА

У рамках проекту “Education for Entrepreneurship and Innovation” Програми ЄС “Tempus”, який реалізовуватимуть університети Швеції, України та Грузії, перемогу здобули студенти факультету прикладної математики та інформатики Львівського національного університету імені Івана Франка Галина Карпушина та Олексій Самоїл. Зазначимо, що фірма “AyondAB” (Швеція) запросила згаданих вище студентів на стажування. Вітасмо Галину Карпушину та Олексія Самоїла з перемогою та бажаємо їм успіхів і нових досягнень у науковій сфері й у галузі IT-технологій!

Міжнародна конференція викладачів англійської мови

За підтримки Посольства Америки в Україні Центр англійської академічної комунікації Львівського університету у співпраці з Навчально-методичним центром освіти м. Львова 24-25 січня 2013 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка проведено дводенний Західноукраїнський інститут підвищення кваліфікації викладачів англійської мови на тему: “Практичні поради для викладачів англійської мови: інструментарій і творчість” (Empowering and inspiring EFL teachers: practical advice for the classroom), що за форматом відбувся як міжнародна конференція.

28 професійних американських викладачів англійської мови, які тимчасово працюють у Західній Європі, Кавказькому регіоні, Молдавії, Білорусії та в Росії, а також 10 українських викладачів провели семінари з методики викладання англійської мови та поділилися власним викладацьким досвідом. У заході взяли участь понад 300 викладачів університетів, вчителів середніх шкіл та мовних курсів з 17-ти регіонів України. Дискусії стосувалися таких тем: використання технологій у вивченні іноземної мови; викладання англійської мови дітям; інтегрування в іноземну мову через розвиток навичок; викладання англійської

для спеціальних цілей; обговорення проблеми оцінювання знань; вивчення англійської мови для академічних цілей; розвиток міжкультурної співпраці. Формат конференції обумовлював проведення одногодинних семінарів-дискусій, у ході яких лектор допомагав слухачам вирішувати актуальні проблеми та специфіку викладання англійської мови або ж поглиблювати знання щодо методів дослідження.

Під час урочистого відкриття конференції проєктор з науково-педагогічної роботи Володимир Кирилич акцентував увагу учасників на неперерв-

ності багатовікової традиції гуртування культурної еліти навколо Львівського університету, однією з ознак якої завжди була багатомовність, адже, за словами проєктора, як мінімум 5 мов здавна присутні в мовній палітрі міста Львова. Володимир Михайлович розповів про можливості й умови вивчення іноземних мов в Університеті, про міжнародну співпрацю в контексті обміну студентами та стажування викладачів за кордоном, а також подякував організаторам за обрання місцем проведення Зимового інституту саме Львівський університет, що є ще одним свідченням його міжнародного визнання.

У вітальному слові декан факультету іноземних мов Володимир Сулим зауважив: “Вивчення мов інших народів у Львівському університеті сягає своєї давнини. Однак за кожної епохи специфіка вивчення мов, методика їхнього викладання була різною”, тому під час проведення конференцій і семінарів, викладачі факультету завжди осучаснюють методи вивчення англійської мови. За словами Володимира Трохимовича, зараз викладання іноземних мов у Львівському університеті здійснюється в трьох площинах: вивчення мови, викладання мови та дидактично-методичне забезпечення. Не лише сучасні технології та методологія викладання англійської мови цінуються вибагливим студентом, а, насамперед, талант, здібність викладача. Пригадавши гасло факультету іноземних мов: “Populos linguae iungunt” (“Мови єднають людей”), декан назвав конференцію важливим кроком уперед, адже представники різних держав матимуть змогу обмінятися своїми моделями викладання іноземних мов, удосконалити свою

методику та специфіку викладання, бо ж lingua franca – дуже важлива місія англійської мови.

На розумінні важливості й актуальності заходу, що сприятиме поступу, широкомасштабній співпраці та стимулюватиме бажання до вдосконалення, наголосив завідувач кафедри англійської філології Михайло Білінський: “Світ швидко змінюється, і англійська мова разом із ним... Наші студенти бажать вдосконаливатися. І наше завдання – допомогти їм у здійсненні їхніх мрій”.

Представник Посольства Америки в Україні Джерольд Франк подякував Університету за співпрацю й ознайомив присутніх з метою і програмою конференції, наголосивши на очікуваних результатах заходу – дати можливість самовдосконалення, сприяти тіснішій співпраці між викладачами, додати стимулу та натхнення для подальшої роботи, обміну думками й ідеями. Як зауважив Джерольд Франк, прагнення викладачів англійської мови до вдосконалення методики викладання та пізнання нових технологій і ідей не повинно обмежуватися лише проведенням конференцій. Тому задля плідної співпраці він закликав учасників приєднатися до нового сайту www.e-connect.ning.com, заснованого відділом американського посольства з питань англійської мови. На цьому сайті викладачі з усього світу матимуть змогу продовжувати дискусії та обмінюватися досвідом у царині викладання англійської мови.

Олена КАРАБЧУК
Ольга ІВАЩИШИН
Фото Олега ВІВЧАРІКА

Андрій Бойко: “Суддівська діяльність – відповідальність перед суспільством і сумлінням у здійсненні місії служіння правосуддю”

Львівський національний університет імені Івана Франка увійшов до четвірки ВНЗ України, у яких проводять спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді, серед яких, зокрема, й Національний університет “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого” (м. Харків), Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет “Одеська юридична академія”.

Спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді відбувається згідно із Законом України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року, яким, зокрема, передбачено, що спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичне та практичне навчання за денною (очною) чи заочною формами. Організацію спеціальної підготовки здійснює Національна школа суддів України. Програма, навчальний план і порядок проходження спеціальної підготовки, а також перелік юридичних вищих навчальних закладів, де готуватимуть кандидатів на посаду судді, затверджує постійно діючий орган у системі судоустрою – Вища кваліфікаційна комісія суддів України, яка займається кадровою політикою. Вона дбає не лише про добір кандидатів на посаду судді вперше, а й регулює їхню подальшу кар’єру, веде дисциплінарне провадження щодо суддів тощо. Вища кваліфікаційна комісія суддів України, до складу якої входять представники суддівського корпусу, визначає найбільш гідних претендентів за процедурою анонімного тестування, що дає змогу досягти максимальної об’єктивності.

4 лютого 2013 року в Дзеркальній залі Львівського національного університету імені Івана Франка відбулося урочисте відкриття школи спеціальної підготовки кандидатів на посади суддів України на 2013 рік.

“Із надзвичайною приємністю відкриваю школу підготовки кандидатів на посади суддів у Львівському університеті. Цього року вперше в одному з чотирьох вищих навчальних закладів України розпочинаємо таку спеціальну підготовку. Нам приємно, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України звернула увагу на традиції Львівського університету та доручила нам здійснювати цю суспільно значущу місію”, – відкрив урочистості вступним словом декан юридичного факультету, професор Андрій Бойко. Ан-

дрій Михайлович розповів про історію створення правничої школи Львівського університету, з якої бере початок українська юридична освітня наука.

“Кожен із вас зможе долучитися до львівської академічної правничої традиції. Наші випускники – це, передусім, фахівці зі зрілим розумом, суспільним досвідом. Вони відповідальні перед суспільством і сумлінням у здійсненні найважливішої суспільної місії – творенні правосуддя. Сподіваюся, що ви долучитеся до формування цінностей і чеснот, яких потребує суддівський корпус”, – додав Андрій Бойко.

Від імені ректорату Львівського національного університету імені Івана Франка з початком нового навчального року учасників школи підготовки кан-

випускник Львівського національного університету імені Івана Франка Ярослав Романюк. “Упродовж останніх 2,5 років в Україні здійснюється головна судово-правова реформа, одним із досягнень якої є нова процедура відбору кандидатів на посаду судді, що відповідає міжнародним стандартам. Така спеціальна підготовка кандидатів на посаду судді України цього року проходить вперше. Цей крок дозволить майбутнім суддям глибше освоїти навички професії, удосконалити свої знання, перевести їх із теоретичної площини в практичну. Вам надано унікальну можливість – слухати лекції, які читатимуть вам метри юридичної науки й авторитетні практикуючі судді”, – йшлося у виступі Ярослава Михайловича.

дидатів у судді України привітав проєктор з науково-педагогічної роботи та соціальних питань і розвитку Мар’ян Лозинський: “З одного боку, проведення спеціальної підготовки кандидатів на посади суддів України у Львівському національному університеті імені Івана Франка – це високе визнання статусу нашої правничої школи, а з іншого – велика відповідальність”. Мар’ян Володимирович побажав слухачам школи бути наполегливими у здобутті нових знань.

Із вітальним словом звернувся до присутніх голова Ради суддів України, перший заступник Голови Верховного Суду України, заслужений юрист України,

Член Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, доктор юридичних наук, професор Віктор Мікулін привітав учасників урочистостей із початком навчання. Звертаючись до присутніх, Віктор Петрович сказав: “Президент поставив завдання, щоби відповідно до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” розпочати спеціальну підготовку кандидатів на посаду судді України. Для цього ми обрали чотири вищі навчальні заклади України, де є досвід, де є науковий потенціал. А без Львівського національного університету імені Івана Франка не може бути повноцінної правничої підготовки”. Зазначимо, що

загалом підготовку проходитиме 631 кандидат на посаду судді України. На думку члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, “це має бути модельний суддя щодо загальної юрисдикції та, що важливо, окрім теоретичних і практичних навичок, має мати високі моральні й особисті якості”.

“Сьогодні в усіх обраних для згаданої спеціальної підготовки чотирьох вищих навчальних закладах України одночасно проводяться урочистості з нагоди відкриття шкіл”, – зауважив Анатолій Костенко, суддя Верховного Суду України, заслужений юрист України.

Завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України Василь Нор звернувся до присутніх: “Більшість із вас уже має базову підготовку. Як і практикується в усіх цивільзованих сферах, після отримання диплома потрібно розставити основні спеціальні акценти на тих знаннях, які ви вже маєте. Ви часто перебуватимете під пресом багатьох факторів і вам треба буде витримувати цей тиск. Від вашого сумління й професійної діяльності залежать права, свободи, життя і здоров’я громадян нашої держави. А тому пам’ятайте, що до вас – особливе ставлення й особливі вимоги. Наше завдання як викладачів і наставників – огранити ваші знання, допомогти вам міцно стати на суддівську стезю”.

На завершення урочистостей декан юридичного факультету Андрій Бойко від імені вченої ради факультету нагородив найвищою нагородою – золотим гербом факультету першого заступника Голови Верховного Суду України Ярослава Романюка та голову Апеляційного суду Львівської області Валентина Государського.

Зазначимо, що 27 лютого 2013 року об 11.00 одночасно в чотирьох обраних ВНЗ України (Харків – Одеса – Київ – Львів) упродовж 80 хвилин кандидатів на посаду судді України тестували в режимі он-лайн.

Так, 37 юристів на юридичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка взяли участь у цьому тестуванні, отримавши завдання за темою “Судоустрій України. Етика та деонтологія судді” з серверу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, куди відразу ж було надіслано й відповіді.

Зі завершенням першого етапу підготовки учасників привітав Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Ігор Самсін і побажав їм успіхів у подальшому навчанні. “Навчання у Львівському національному університеті імені Івана Франка проходить успішно. Сьогодні ви покажете, що дала вам спецпідготовка, адже це – не просто формальність, а потреба більше пізнати процес, який надалі дасть позитивний результат, – резюмував Ігор Леонович, додавши: – Через 6 місяців ви зможете вирішити, чи пов’язувати свою долю з обраною професією. Ви маєте унікальну можливість продемонструвати, як застосовувати на практиці право бути юристом”.

Сучасне суспільство, на думку Голови ВККС України, потребує висококваліфікованих, ділових, морально стійких суддів. “Робота судді, як робота шахтаря, – треба любити і віддаватися їй. Робота судді, як робота лікаря, – юристи лікують душу, а лікарі – тіло”, – зазначив Ігор Леонович. Він переконаний, що Вища кваліфікаційна комісія суддів України завжди приділятиме максимум уваги спеціальній підготовці, завдяки якій формуються фахівці високого гатунку.

Декан юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Андрій Бойко, який у своєму вступному слові зазначив, що в Університеті надають особливого значення професійності. “Кожен із вас усвідомлює важливість і значущість обраної професії. Приємно, що таке тестування проходить в нашому Університеті, правничій школі з давніми традиціями, яка підготувала цілу когорту відомих юристів. Тут ви можете почерпнути атмосферу, дух, традиції, які вам передадуть наші викладачі, адже судді повинні мати високий рівень інтелекту, демонструючи соціальну та професійну зрілість”, – зауважив Андрій Бойко.

Нагадаємо, що 37 юристів, які сьогодні склали перший етап тестування, упродовж шести місяців навчатимуться на денній формі юридичного факультету ЛНУ ім. Івана Франка, а після закінчення навчання (за умови успішного складання подальших тестувань) будуть зараховані до резерву суддів України.

Тетяна ШЕМБЕРКО
Фото Олега ВІВЧАРІКА

5 березня 2013 року відбулося урочисте відкриття Центру міжнародної освіти Інституту післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки Львівського національного університету імені Івана Франка в корпусі, що знаходиться на вул. Пасічній, 626. Зазначимо, що Центр міжнародної освіти займається не лише доуніверситетською підготовкою іноземних громадян до подальшого навчання в університетах України, а й зокрема навчанням у ЛНУ ім. Івана Франка. До слова, у роботі Центру передбачено проведення сертифікаційного тестування іноземних громадян з української мови як іноземної для визначення їхнього рівня володіння українською мовою.

Пам'ять

Про деякі цікаві дані зі спадщини академіка Володимира Вернадського (до 150-річчя від дня народження)

12 березня 2013 р. минає 150 років від дня народження геніального вченого-енциклопедиста, мислителя світового рівня, українця за походженням, академіка Володимира Вернадського. Ученому були властиві універсальність і нетривіальність мислення, унікальна архітектура наукових побудов, гуманістичний підхід до аналізу й вирішення будь-яких наукових, суспільних чи політичних проблем. “В.І. Вернадський – явище унікальне в історії науки і мистецтва з часів Відродження, лише тоді існували унікальні генії” (А.М. Лапо “Мири Вернадського: от кристалла до ноосфери”. Антологія літератури о В.І. Вернадском за сто лет (1898–1998). Спб. 2000.).

Народився В.І. Вернадський 12 березня 1863 р. у Петербурзі в родині І.В. Вернадського, яка мала українське коріння (батько був професором Київського університету св. Володимира). Дитинство і юність Володимира пройшли в Харкові. Тут йому приносили радість книги українських письменників (Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова та ін.), спілкування і розмови з батьком і двоюрідним дядьком – відомим письменником С. Короленком, а також літні перебування у знаменитій

Оснві – садибі українського письменника Т. Квітки-Основ'яненка.

У 1873 р. Володимир вступив до Харківської гімназії, але 1876 р. батько вийшов у відставку і родина Вернадських оселилася в Петербурзі, де він продовжив навчання у місцевій гімназії. Після її закінчення здобував освіту на природничому відділенні фізико-математичного факультету Петербурзького університету, де такі всесвітньо відомі вчені як Д. Менделєєв, В. Докучаєв, О. Бутлеров та ін. визначили його майбутню долю як природодослідника, гуманіста й мислителя. Його вчителем і науковим керівником був В. Докучаєв – основоположник ґрунтознавства. Ще студентом Вернадський брав участь в експедиції, матеріал якої послугував основою перших наукових праць. Після закінчення університету В. Вернадський п'ять років працював на посаді консерватора (хоронителя) мінералогічного кабінету Петербурзького університету.

У 1886 р. він одружився з Наталією Єгорівною Старицькою, яка теж мала українське коріння (походила з Полтави).

У 1889 р. виїхав у закордонне відрядження. Спочатку відвідав Італію, потім Німеччину, де працював під

Володимир Вернадський, 1900 р.

керівництвом П. Грога. Далі він бере участь у геологічній експедиції в Альпи, разом із делегатами IV Геологічного конгресу відвідав Уельс. Згодом переїхав у Париж, де працював у лабораторії А. Лешательє з вивчення поліморфізму і Ф. Фуке з синтезу мінералів. Ці дослідження лягли в

основу його магістерської роботи “О группе силлиманита и глинозем в силикатах”, яку захистив 1891 р. Того ж року став приват-доцентом мінералогії і кристаллографії Московського університету і розпочав педагогічну діяльність.

У 1898 р. В. Вернадський захистив докторську дисертацію “Явление скопления кристаллического вещества” і його обрали професором. 1904 року видав підручник “Основы кристаллографии”, а з 1908 р. розпочав роботу над публікацією фундаментальної праці “Опыт описательной минералогии”.

На початку 1911 р. В. Вернадський разом із багатьма вченими подав у відставку на знак протесту проти репресивної політики царського уряду. Він купив невеличку ділянку землі в с. Шишаках на Полтавщині, куди переїхав із сім'єю.

У 1913 р. поїхав до Канади на XIII геологічний конгрес і здійснив мандрівку Америкою. В 1914 р. його призначили директором геологічного і мінералогічного музею Російської АН.

Наприкінці 1917 р. Вернадський переїхав у Полтаву й оселився в будинку Г.Є. Старицького – брата дружини. Через деякий час він отримав телеграму з Петербурга з пропозицією

“зайняти посаду товариша міністра народної освіти в Тимчасовому уряді. Там познайомився з іншим товаришем (заступником) міністра професором П. Василенком – істориком України, який був представником України в питаннях, пов'язаних із вищою школою. Саме від нього пізніше в травні 1918 р., коли влада в Україні перейшла до гетьмана Скоропадського отримав пропозицію переїхати до Києва, аби очолити комісію щодо організації наукових та освітніх інституцій, у тому числі Української Академії Наук (УАН), створеної наприкінці 1918 р. В. Вернадський був обраний її першим президентом і заручається підтримкою Скоропадського в організації роботи новостворених при УАН інституцій – Державного українського університету та Національної бібліотеки. Але рівно через місяць після заснування УАН гетьман зривається з посади і виїжджає за кордон. Починається кривава громадянська війна, довгий ланцюг змін влади. У листопаді 1919 р. Вернадський виїждить у справах УАН до Ростова-на-Дону, де була ставка Денікіна, не маючи уже змоги повернутися до Києва. У січні 1920 р. їде до Криму, де бере участь у заснуванні Таврійського університету в Сімферополі (нині Національний університет імені Вернадського) та стає його професором, а згодом і ректором. Учений зустрічається з бароном Врангелем, який висловив задоволення з обрання його ректором та обіцяв сприяння. Саме це утримує Вернадського від еміграції, оскільки після його листа до Британської асоціації наук у Севастополь прибув англійський військовий корабель із наказом доставити вченого з сім'єю до Англії.

Продовження на стор. 11.

Засновник української ймовірнісно-статистичної школи

Урочисте відкриття меморіальної дошки академіку Борисові Гнеденку (1912–1995)

15 січня 2013 року на механіко-математичному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки на честь академіка Бориса Гнеденка – фундатора української ймовірнісно-статистичної наукової школи.

Вшанування пам'яті видатного вченого стало важливою подією у науковому та культурному житті Університету, а також для цілої наукової школи теорії ймовірностей, представленої гроном послідовників та учнів академіка Бориса Гнеденка як в Україні, так і за її межами.

Зі Львовом і Львівським університетом пов'язані чотири роки життя вченого. Тут він, зокрема, завершив роботу над підручником “Курс теорії ймовірностей”, який пізніше багаторазово перевидавали різними мовами. Учений одержує у Львові низку своїх відомих математичних результатів і публікує монографію “Граничні розподіли для сум незалежних випадкових величин”. За оцінкою фахівців, Б.В. Гнеденко зіграв важливу роль у становленні української школи теорії ймовірностей. Він приніс спочатку до Львова, а пізніше до Києва ідеї московської ймовірнісної школи, лідером якої був знаменитий математик А.М. Колмогоров. 1945 року Б.В. Гнеденко був обраний членом-кореспондентом, а 1948 року – дійсним членом Академії наук України. Після Львова вчений їде до Києва, а звідти повертається в Москву, у Московський університет, де завідує після Колмогорова кафедрою теорії ймовірностей.

В урочистому відкритті меморіальної дошки академіку Б. Гнеденку взяли участь проректор Університету, професор Володимир Кирилич, один з авторів цих рядків – декан механіко-математичного факультету, професор Михайло Зарічний, декан факультету прикладної математики та інформатики, професор Ярема Савула, академік НАН України Ігор Коваленко, професори Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка Юрій Козаченко та Михайло Моклячук, завідувач кафедри теоретичної та прикладної статистики, професор Ярослав Слей-

ко, завідувач кафедри вищої математики, професор Богдан Копитко, доцент кафедри математичного і функціонального аналізу Ярослав Притула.

А також до урочистостей долучилися особливі гості – син Бориса Гнеденка, доцент Московського державного університету імені М.В. Ломоносова Дмитро Борисович Гнеденко й онук академіка – Борис Дмитрович Гнеденко.

Із вітальним словом звернувся до присутніх Михайло Зарічний, який наголосив на важливості цієї події у житті факультету та розповів про його славі наукові традиції.

У виступах відомих учених, учнів і послідовників Бориса Гнеденка, лунали вдячні теплі слова про академіка як про великого вченого й неординарну особистість.

Син Бориса Володимировича – Дмитро Гнеденко, поділився своїми спогадами з присутніми: “Батько пропрацював у Львівському університеті чотири з половиною роки. Звичайно, мої дитячі спогади – це зовсім окремі імпульси, але те, що розповідав батько, і те, що описується у спогадах, можна вважати найшасливішими роками в його житті. Тут йому плідно працювалося в науці, тут у нього були друзі, з котрими він проводив вільний час, тут була дружня атмосфера. Він завжди по-особливому згадував про ці роки і дякував долі за те, що у 1945 році Академія наук скерувала його працювати до Львова. У кінці 1949 року йому довелося поїхати зі Львова до Києва. Тому я дуже вдячний механіко-математичному факультету, керівництву Львівського університету, улюбленим учням Бориса Володимировича – Ігорю Коваленку, Володимир Корольку за те, що пам'ять про Бориса Володимировича у Львівському університеті зберігають, доказом чого є відкриття цієї меморіальної дошки”.

Від імені представників київської школи теорії ймовірностей виступили професори Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка Юрій Козаченко та Михайло Моклячук. Зокрема, професор Ю. Козаченко зазначив, що Борис Гнеденко після Львова досить довго працював у Київському університеті, він був фактично засновником теорії ймовірностей в Україні, організатором цієї школи, у якого було багато учнів. А коли переїхав у Москву, то не забував Україну і завжди підтримував контакти зі своїми учнями, співпрацюючи з українськими математиками.

“Я дуже вдячний Львівському університетові, зокрема механіко-математичному факультету, за відкриття меморіальної дошки. Ми організували в Києві конференцію, присвячену 100-річчю академіка Гнеденка. Є портрет, написаний маслом, що свого

часу мені подарував академік Корольок”, – наголосив професор Юрій Козаченко.

“Це непересічна особистість, талановитий математик і педагог, людина, яка своїми працями увійшла в історію багатьох університетів. Возвеличив він і наш Університет, працюючи близько п'яти років на механіко-математичному факультеті. Академік Гнеденко читав лекції з багатьох дисциплін. Тут він написав свій найкращий підручник з теорії ймовірностей, підручники з програмування. В основному він працював на стику математики і природознавства (теорія моделювання). Багато в нього було учнів, серед них – академіки, професори”, – відзначив у своїй промові проректор з науково-педагогічної роботи Володимир Кирилич. Володимир Михайлович подякував усім, хто підтримував ініціативу встановлення пам'ятної дошки, а також родині академіка. “Це прекрасна пам'ять учнів про свого вчителя. Поважаймо, любимо і шануймо наших учителів!”, – додав він на завершення.

Учасники заходу – делегація гостей із Києва та Москви – мали змогу ознайомитися з історією та традиціями Університету, відвідавши Музей історії Львівського університету.

Син академіка Гнеденка привіз у подарунок для математичної бібліотеки батькову книгу “Спогади. Моє життя у математиці і математика в моєму житті”, над редагуванням якої працював понад 10 років. Мемуари вченого, безперечно, є цінним документом з історії науки. Сторінки, присвячені львівському періоду, наповнені різноманітними фактами та життєвими спостереженнями про математику й математиків. Автор тепло пише про Стефана Банаха, Мирона Зарицького, Олександра Кованька, Івана Соколова, Івана Квіта та інших учених нашого Університету. Відзначає також, що свого часу сприяв приїздові до Львова професорів Л.І. Волковського та Я.Б. Лопатинського – фундаторів наукових шкіл із комплексного аналізу, диференціальних рівнянь та алгебри. Зараз ці розділи математики інтенсивно розвиваються у Львівському університеті.

Меморіальна таблиця Б.В. Гнеденка авторства відомого в Україні скульптора-портретиста, заслуженого діяча мистецтв, професора Львівської національної академії мистецтв Василя Гоголя стала ще одним монументальним твором, що увіковічує багату подіями і особистостями історію розвитку математики у Львівському університеті.

Михайло ЗАРІЧНИЙ,
декан механіко-математичного факультету
Олександр ЛАВРИНОВИЧ,
провідний спеціаліст Прес-центру
Фото Олександра ЛАВРИНОВИЧА

Упродовж 1-9 лютого 2013 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка пройшла звітна наукова конференція за 2012 рік. Молоді та визнані учені обговорили актуальні питання сучасної науки у 22 секціях: філософських, філологічних, педагогічних, біологічних, географічних, геологічних, хімічних, економічних, юридичних наук, а також історичних досліджень, журналістики, культури та мистецтв, бібліознавства, бібліографії та книгознавства, безпеки життєдіяльності, фізичного виховання та спорту, іноземних мов і світової літератури, електроніки та прикладної фізики, астрономії, фізики, математики та механіки, прикладної математики та інформатики, міжнародних відносин.

Пам'ять

Патріарх української історичної науки

(до річниці пам'яті Ярослава Дашкевича)

За життя його називали видатним українським істориком, а коли він пішов із життя – став для нас Людиною Історії... Відомий вірменіст, сходознавець, бібліограф, джерелознавець, археограф, історик, історіограф, випишучи "Постаті української історії", сам був тією Постаттю, чия наукова спадщина на сьогодні вже сягнула 2 тис. бібліографічних описів, а життєвий шлях і позиція як Ученого та Громадянина надихатимуть не одне покоління його учнів і послідовників.

Майже три роки минуло з того часу, коли 25 лютого 2010 року нас залишив видатний Учений сучасності, талановитий організатор науки, учитель і наставник для багатьох науковців, визначний громадський діяч, керівник Львівського відділення української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, завідувач кафедри сходознавства Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор історичних наук, професор Ярослав Дашкевич.

Ярослав Романович був винятковою людиною, зустріч із якою ставала непересічною подією в житті кожного, кому поталанило з ним спілкуватись і вчитися в нього. Його походження й оточення багато в чому визначило той складний життєвий шлях, що випав на його долю та який, певною мірою, обрав він сам.

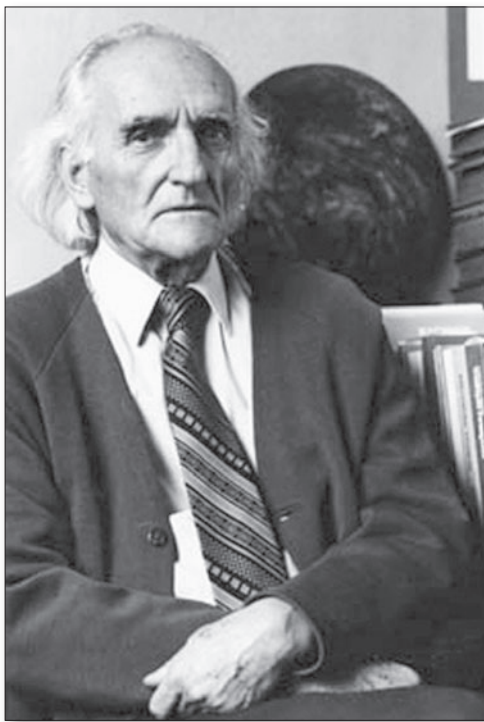
Для всіх нелів'ян Ярослав Романович був уособленням Львова, будучи носієм інтелігентності, стриманості, толерантності і певною мірою загадковості. Але очевидно, що саме Львів із його давньою та складною історією був тим місцем, де міг зрости та сформуватися той Ярослав Дашкевич, якого й сьогодні, як в наукових колах, так і поза ними, називають "останнім справжнім українським істориком нашого часу".

Ярослав Іван-Анания Романович Дашкевич народився 13 грудня 1926 року у Львові, у славетній українській родині. Його батько Роман Корибут-Дашкевич, який походив із князівського роду, був видатним громадсько-політичним і військовим діячем, а мати – Олена Степанів – відомим українським ученим-географом, хорунжою Українських Січових стрільців та четарем Української Галицької Армії.

Ярослав Романович отримав різнобічну освіту. У 1944 році закінчив Львівську академічну гімназію та вступив до Львівського медичного інституту. Але повну вищу освіту він усе ж таки здобув на філологічному факультеті Львівського державного

університету імені Івана Франка в 1949 році. З того часу справжнім його покликанням стали гуманітарні студії. У грудні 1949 року за сфабрикованими звинуваченнями в політичній неблагонадійності його заарештували органи КДБ і відправили на 10 років до виправно-трудоваг таборів.

У 1956 році Я.Дашкевич повернувся до Львова, але, як "політично неблагонадійний", був позбавлений можливості працювати за фахом. В умовах постійного тиску та нагляду з боку органів КДБ

йому дозволили працювати бібліографом відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР з 1957 по 1966 рр. У цей період він зацікавився історією вірмен в Україні і в 1962 році вийшла його перша монографія "Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV – XIX веков". Проте

про захист кандидатської дисертації зі сходознавства в Україні тоді годі було й мріяти. Тому Ярослав Романович змушений був у 1963 р. захистити кандидатську дисертацію "Вірменські колонії на Україні в джерелах та літературі XV – XIX ст." (за монографією) в Інституті історії Академії наук Вірменської РСР у Єревані.

До 1989 року Ярослав Романович постійно зазнавав утисків з боку КДБ і, як наслідок, його позбавили улюбленої роботи. Але саме в цей важкий період він став відомим дослідником історії Європи та Сходу не лише в СРСР, а в багатьох країнах Заходу. На початку 70-х років його друг і колега Омелян Прицак заснував при Гарвардському університеті (США) Інститут українських досліджень, у фахових виданнях якого Ярослав Дашкевич (під псевдонімом) отримав змогу публікувати результати своїх наукових праць. Він був єдиним українським ученим із СРСР, роботи якого публікували в Гарвардських українських студіях. Окрім того, як директор Інституту українських досліджень, Омелян Прицак неодноразово запрошував Дашкевича на роботу до Гарварду, проте Ярослав Романович не уявляв свого життя поза межами України.

Кардинальні ж зміни в науковому житті Я. Дашкевича відбулися напередодні здобуття Україною незалежності. У 1990 році він стає провідним науковим співробітником Інституту суспільних наук Академії наук України, керівником Львівського відділення Археографічної комісії Академії наук УРСР, а з 1992 року і до кінця життя заступником директора Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України та керівником Львівського відділення цієї ж установи. У 1994 році йому присудили науковий ступінь доктора історичних наук, а в 1996 році присвоїли вчене звання професора. З 1998 року Ярослав Романович очолював відновлену у Львівському національному університеті імені Івана Франка кафедру сходознавства.

Це стало знаковою подією для українського сходознавства ще й тому, що зі Львовом була пов'язана доля видатного українського орієнталіста Омеляна Прицака. Саме тут, у Львові, вперше зустрілись два великих учених. Це сталося у львівському Літературно-мистецькому клубі 1943 року, де за словами Я. Дашкевича, "гімназист VII (передостаннього) класу гімназії вперше віч-на-віч зустрівся з магістром Омеляном Прицаком".

Будучи близьким другом та однодумцем Омеляна Прицака, Ярослав Романович від початку заснування в 1991 році Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України працював і співпрацював з Інститутом, бо вважав, що сходознавство – це той напрям, який "досі ще не вивчено в історії України...", ми дивимось або на Північ, або на Захід, а забуваємо, що був, наприклад, Схід, справжній Схід".

Його дослідження в галузі сходознавства демонструють надзвичайну ерудованість і різноплановість.

Розуміючи, що вивчення історії України неможливе без східних джерел, Дашкевич особливу увагу приділяв їх публікації та дослідженню, у першу чергу, давньоруських свідчень про тюркські народи, вірмено-кипчацьких хронік, караїмських написів, тюркських джерел з історії України XVI – XVIII століть та ін. Я.Дашкевич зробив внесок у розвиток тюркологічних студій в Україні, започаткував нові напрямки досліджень у галузі монголістики, сформував і розвинув концепцію щодо співіснування кочового й осілого землеробського світів на території Північного Причорномор'я, яка отримала назву "Великого кордону". Він здійснив розробки, пов'язані з дослідженням духовного світу номадів Східноєвропейських степів, запропонував нові концептуальні підходи до аналізу монументального статуарного мистецтва номадів із зібрань України та Росії.

Від початку заснування Інституту Я.Дашкевич брав активну участь у його роботі як провідний науковий співробітник спочатку відділу Євразійського степу, завідувачем якого був О.Прицак, а пізніше відділу історіографії та джерелознавства. Він був членом Ученої ради Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського, членом редколегій періодичних видань Інституту "Східний світ" та "Сходознавство", неодноразово виступав рецензентом монографій, що видавались в Інституті; був науковим керівником та офіційним опонентом дисертацій зі сходознавчої тематики.

Постійний учасник "Сходознавчих читань імені А.Кримського Я.Дашкевич востаннє виступив на Пленарному засіданні XIII Сходознавчих читань 22 жовтня 2009 року з доповіддю "Українські мандрівники XIX ст. на Близькому Сході та їхні мемуари". Його виступи на конференціях та участь в обговоренні завжди були подією. Він знаходив час для аспірантів, студентів, бо вважав, що майбутнє науки за молодими дослідниками. Планував він свій виступ і на XIV Сходознавчих читаннях 2010 року...

Розуміючи певні об'єктивні труднощі в розвитку сходознавчих студій в Україні, Я.Дашкевич докладав усіх зусиль для розвитку сходознавства у Львівському національному університеті імені Івана Франка, розглядаючи Інститут сходознавства імені А.Ю. Кримського необхідною базою для підготовки наукових кадрів у цьому напрямку. Ярослав Дашкевич вважав за необхідне відновити в Інституті роботу відділу "Євразійського степу", очільником якого свого часу був Омелян Прицак, вважаючи, що без вивчення історії номадів, історію України дослідити неможливо. Сьогодні роботу відділу в Інституті відновлено за сприяння та підтримки Ярослава Дашкевича.

Ми вдячні долі за те, що мали можливість працювати з великим ученим, навчатися в нього, і за те, що були осяяні світлом Ярослава Дашкевича.

Ольга МАВРИНА, учений секретар
Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського
НАН України, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник

Сторінками пам'яті Львівської кристалохімічної школи

Відомому вченому в галузі інтерметалічних сполук, одному з фундаторів Львівської кристалохімічної школи Михайлові Теслюку 14 квітня 2013 р. виповнилося б дев'яносто років. Цей талановитий науковець був відомим у світі своїми здобутками на ниві вивчення інтерметалічних сполук зі структурою фаз Лавеса та залишив по собі світлу пам'ять у серцях тих, хто знав його. Він опублікував п'ятдесяті праць у фахових журналах і написав монографію, якою зараз користуються сотні вчених для систематизації своїх досліджень.

На кафедрі неорганічної хімії 21 січня 2013 р. відбулась зустріч, присвячена пам'яті цієї великої особистості, яка згуртувала всіх людей, котрі знали чи чули про Михайла Юрійовича. Завідувач кафедри неорганічної хімії, член-кореспондент НАН України Роман Гладішевський розповів про здобутки Михайла Теслюка на науковій ниві та підкреслив, яке величезне значення мають вони сьогодні. На зустрічі також була присутня його учениця, професор кафедри аналітичної хімії Національного університету "Львівська політехніка" Дарія Семенишин.

Вона багато згадувала про те, якою людиною був Михайло Юрійович та як багато він залишив по собі. "Зараз треба хімізувати Україну, повернути славу, яку здобували для неї такі великі люди, як Михайло Теслюк" – говорила Дарія Іванівна.

"Михайло Юрійович був не тільки обдарованим науковцем, але й талановитим педагогом. Завжди ввічливий і толерантний. Ніколи не підвищував голосу і передав своїм учням не тільки знання, а й людяність і моральність", – згадував доцент кафедри неорганічної хімії Павло Стародуб, який свій перший іспит склав у Михайла Теслюка.

Лев Аксельруд, провідний науковий співробітник кафедри, виступив із доповіддю про дослідження фаз Лавеса та наголосив на важливості лепти ученого у розвиток науки. Декан хімічного факультету, професор Ярослав Каличак і професор кафедри фізичної хімії Михайло Солтис підкреслили, що ідеї Михайла Теслюка були актуальними за його життя і залишаються такими й досі.

Завідувач лабораторії кафедри неорганічної хімії Нестор Герман згадував, що завдяки розмові з Михайлом Теслюком він вирішив обрати місцем праці хімічний факультет. "Тоді набагато важче було проводити дослідження, адже з обчислювального забезпечення в наявності були лише 2 арифмометри та 11 логарифмічних лінійок і, незважаючи на це, результати, отримані

Михайлом Юрійовичем, не підлягають жодним сумнівам".

У кінці зустрічі зі словами вдячності виступив син Михайла Теслюка, науковий співробітник Львівського інституту фізичної оптики, Ігор. Зі слезами на очах він говорив: "Зайшовши на хімічний факультет, бачиш, що тут бережуть світлу пам'ять про мого батька. Він пішов із життя, коли мені було лише 11 років. Тато часто їздив у відрядження, і я пам'ятаю безконечні поїзди, літаки і проводи... Він часто брав мене з собою сюди, на факультет. Мені, тоді малому, закарбувались ці сходи, коридори... Він багато працював. Я пам'ятаю, як сьогодні, як він сидів за великим письмовим столом і робив нотатки у своїй майбутній монографії, яка побачила світ уже після батькової смерті".

Дуже важливо пам'ятати тих, завдяки кому можемо займатись улюбленою справою і гідно продовжувати розпочате такими великими людьми, як Михайло Теслюк.

Віталія ФЕДИНА,
аспірант кафедри
неорганічної хімії

Михайло Юрійович народився у с. Батятичі Кам'яно-Бузького району в сім'ї селян. У 1937 році закінчив п'ятирічну школу з відмінними оцінками. Далі він продовжував освіту в середній школі м. Кам'янка, де за бездоганне навчання мав можливість навчатися безкоштовно. У воєнні роки продовжував навчання в хімічній школі м. Львова, що звільнило його від роботи в Німеччині. Першим місцем праці був Львівський лакофарбовий завод, де Михайло Юрійович працював спочатку робітником, а потім начальником нітро-емалевих цеху. У 1945 році екстерном закінчив школу й наступного року вступив на хіміко-технологічний факультет Львівського політехнічного інституту. Але вже 1947 року він навчався на хімічному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка, який закінчив з відзнакою у 1952 році.

На хімічному факультеті Михайло Юрійович знайшов свою долю – майбутню дружину Ніну Якимчук, з якою щасливо прожив своє життя. У них народився син Ігор, який, наслідуючи батька, також здобув вищу хімічну освіту у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

У 1965 році Михайло Теслюк захистив кандидатську дисертацію на тему: "Потрійні тернарні сполуки зі структурою фаз Лавеса", яка була дев'ятою по рахунку у Львівській кристалохімічній школі. Разом з Євгеном Гладішевським та Петром Крип'якевичем він написав статтю про перший структурний тип школи. Михайло Юрійович синтезував понад 100 нових сполук, серед яких були нові структурні типи, котрі досі знаходять своїх представників. Упродовж своєї наукової діяльності він прокурував 22 дипломні роботи та був керівником дисертаційної роботи. У 1969 році, коли в Москві закінчував роботу над монографією, Михайло Теслюк помер. Ця трагічна звістка залишила свій слід у серцях усіх, хто його знав.

Шевченкова весна

Лиши́м було б говорити про важність творів Шевченка в нашій літературі. Займає він в ній неоспоримо перше місце, і, доки тривати буде українське слово, Шевченко не перестане вважатися головою і завершенням одної мгнової значущої доби нашої літератури, котра хоч і видала його, але в ньому ж від першого його виступу бачила джерело нового для себе розвитку і вітхнення.

*“Політична поезія Шевченка 1844–1847 рр.”
Іван Франко*

Шевченкове Слово в Країні Кленового Листка

Тарас Шевченко поступово займає належне йому місце в контексті світовому, у пантеоні вселюдської культури, серед її велетів, геніїв непроминальної слави. У колах українських іммігрантів та їхніх нащадків Т. Шевченко відомий з патріотичних міркувань як найсвятіший символ до болю коханої та в більшості випадків навіки втраченої Вітчизни. Попри те, що серед тлумачень його творів на різні мови ще не так багато перекладів високомистецьких, не лише окремі знавці, а й ширші читачькі кола (у тому числі й англомовні) призначаються сприймати Шевченкову творчість як одну з найяскравіших сторінок у світовій літературі.

У популяризації Шевченкової літературної та мистецької спадщини серед канадців беруть участь різні щодо світогляду, знання та таланту професійні перекладачі, письменники, публіцисти, громадські діячі, що накладає свій відбиток на сприймання творчості поета в Канаді. Матеріали канадської шевченкіани мають неоднакову історико-літературну вартість та заслуговують на критичну оцінку. До канадської, британської, американської та австралійської літератур творчість Т. Шевченка входить майже паралельно. Переклади його творів, критичні праці та популяризаторські статті про нього відкривають творчість українського поета шлях в усі чотири літератури.

На популяризацію творчості Т. Шевченка в Канаді вирішальний, плідний вплив має українська імміграція до Канади. Уже у 80-их роках XIX ст. в Канаді з'явилися перші українці, які приїхали туди разом з протестантською сектою менонітів, що масово переселялася з України. Як окреме явище, нашу імміграцію започатковано 1891: 7 вересня того року до Канади прибуло двоє українських селян з прикарпатського села Небилів – Василь Єленяк та Іван Пилипівський. Побачивши масиви цілинного чорнозему, вони вирішили залишитися там надовго (а виявилося – назавжди). Процес імміграції призупинила Перша світова війна. Друга хвиля імміграції почалася наприкінці 20-х років і не припинялася аж до вересня 1939 року. За приблизними підрахунками, 237 тис. українських селян, гнаних земельним голодом, нуждою, національним та соціальним гнітом, переселилося до Канади, головню з Галичини – “краю недоборів”.

Третя потужна імміграційна хвиля була в 50-их роках, коли до Канади приїхало біля 300 тис. українських скитальців – т. зв. “переміщених осіб”. Хоча серед них було чимало інтелігентів, майже ніхто не знав англійської мови. Поновлена імміграція з України (т. зв. “четверта хвиля”), пов'язана з крахом тоталітарної системи, триває від 1991 року. Вона досить чисельна, але почуттям національного обов'язку не відзначається. За переписом населення Канади в 2001 р., у цій державі проживає 1 мільйон 700 тисяч осіб українського походження (дев'ять за величиною національна група в Канаді), однак з них лише 148 тисяч визнали українську мову рідною.

Перші українські просвітницькі організації в Канаді виникли одразу після приїзду перших іммігрантів, що привезли з собою Шевченкове слово та розгорнули культурно-освітню та громадсько-політичну діяльність, започаткували свою пресу. 1901 року виникла перша читальня імені Тараса Шевченка в Едмонтоні.

29 листопада 1903 культурно-громадський діяч К. Генік і його однодумці заснували читальню імені Тараса Шевченка в Вінніпезі. 1919 р. читальня Шевченкового імені було 23 (у Гамільтоні, Монреалі тощо). 2 жовтня 1906 р.

у Вінніпезі засновано “Товариство ім. Т. Г. Шевченка” – першу українську організацію, що вела не тільки культурно-освітню, а й громадсько-політичну роботу, закликала боротися за економічні й політичні права. Перше Шевченкове свято в Канаді – відзначення 90-річчя з дня народження поета – організував К. Генік 1 травня 1904 у Вінніпезі. 11 березня 1905 студенти учительських курсів у Вінніпезі влаштували шевченківський концерт. У листопаді 1905 чех Ф. Доячек (довголітній власник газети “Канадійський фермер”) відкрив у Вінніпезі “Руську книгарню”, що популяризувала твори українських класиків, зокрема Т. Шевченка. Книгарня випускала та поширювала серію книжок “Шевченківська бібліотека”. 1906 р. учні “Руської ремісничої школи” (Вінніпег) відзначили Шевченковий ювілей.

1914 рік у Канаді проголошено ювілейним Шевченковим роком. Великі урочистості відбулися в Едмонтоні (14 лютого), Ванкувері (18 лютого), Монреалі (15 березня), Вінніпезі, Елмвуді та інших містах. Відтоді канадська громадськість, головню українського походження, щороку відзначає шевченківські ювілеї. Широкого розмаху набуло відзначення поетових ювілеїв 1939 року, і, зокрема, 1951 року. Тоді прибула уже нова хвиля значною мірою інтелектуальної імміграції після Другої світової війни та відзначали також 60-річчя української імміграції до Канади. З 1951 р. святкування часто закінчувалося Всекрайовим фестивалем української пісні, музики й танцю. Свято відзначали також Шевченкові ювілеї 1961, 1964, 1974, 1989, 1994, 2004, 2011 років. Велика роль у популяризації творчості Т. Шевченка належить пресі, україномовній та англомовній. Найстаріша українська газета в Канаді “Канадійський фермер” (започатковано в Вінніпезі 3 листопада 1903) часто публікувала твори Т. Шевченка, на початковому етапі завдяки К. Генікові, І. Бодрогові, І. Негричу. Активними популяризаторами творчості Т. Шевченка були також газети “Українське життя” (1941–1965, Торонто), “Українське слово” (1943–1965, Вінніпег), а з 1965 – тижневик “Життя і слово” (з 1991 – двомовний місячник “Українсько-канадський вісник= Ukrainian Canadian Herald”, Торонто). З 1 вересня 1947 виходило у Торонто англомовне періодичне видання “The Ukrainian Canadian” (“Український канадець”, з листопада 1968 до листопада 1991 – журнал, в інший час – газета).

Перші канадські перекладачі й дослідники творчості Т. Шевченка в основному або працювали серед українських іммігрантів (Е. Дж. Гантер, П. Канді), або мали з ними ті чи інші особисті контакти (Ф. Г. Р. Лайвсей). Перекладачі, дослідники й популяризатори Шевченкової спадщини новішої епохи, за винятком В. Кіркконела, – в основному – вихідці з української імміграції (Джон Вір, М. Скрипник, Г. Польова, О. Івах, К. Г. Андрушишин, Ю. Луцький, А. Маколкина, Д. Струк, Я. Розумний). 1915 роком датується перша стаття про Т. Шевченка в англомовному науковому “Університетському журналі”, що виходив в Монреалі. Її автор – канадський літератор Ф. Л. Тілсон – подає детальну творчу біографію Т. Шевченка, проводить певну паралель із Р. Бернсом і стверджує, що Т. Шевченка не можна вважати співцем лише його рідного краю. Він – речник правди і борець за волю, а тому його поезія має всевітнє значення. Автор наводить повністю вірш “Минули літа молодії...” у перекладі Е. Л. Войнич. Інші вірші подає у власному перекладі. Я. Б. Рудницький вважав, що певний вплив на Ф. Л. Тілсона мали шевченкознавчі праці першого британського українця В. Р. Морфілла.

Першою канадською перекладачкою творів Т. Шевченка була журналістка Флоренс-Гамільтон-Рендел Лайвсей (3. 11. 1874, Комптон, пров. Квебек – 28.07.1953, Торонто). Якось (було це на початку 1914 р. у Вінніпезі) пані Флоренс порадили пошукати собі допомогу для господарства та для догляду за дітками – п'ятирічною Дороті (майбутньою видатною канадською поетесою) та дворічною Софі – серед новоприбулих українців – “людей у кожухах”, як їх називали. Незабаром, коли журналістка грала на фортепіано мелодії німецьких народних пісень, няня – більше мовою жестів, ніж слів – розказала, що в краю, звідкіля вона виїхала (а була ця молода україночка з Калущини, Івано-Франківської області), люди дуже часто співають, бо жити не можуть без пісні. І сама почала співати. Наче зачарована, слухала пані Флоренс ці пісні, виконували незнайомою мовою... Одразу вирішила, що канадці повинні хоча б частково відчуті їхню красу. “Ця подія – напише згодом глибока дослідниця творчого доробку Ф. Лайвсей – Луїза Леб, – привела до відкриття цілого нового світу: художнього слова, пісень, танців, художніх виробів, одним словом, усього того, інколи не вловимого, що творить українську душу, не тільки для пані Лайвсей, а – завдяки їй – для англомовного світу”.

Захопившись піснями України, журналістка почала вивчати українську мову та літературу, культуру загалом, щоб перекладати українське художнє слово англійською мовою та популяризувати українську культуру серед канадців. Розшукуючи ноти українських пісень, вона познайомилася з українським літератором, церковним та громадським діячем (спершу соціалістичного, а згодом націоналістичного спрямування), вихідцем із Слобожанщини – Павлом Кратом. Він чимало допоміг їй не тільки в опануванні української мови та обізнанні з культурою України, а й у самому перекладанні..

У 1916 р. у перекладі Ф. Лайвсей опубліковано збірку “Пісні України з русинськими віршами”, що вміщала “Думу про Марусю Богуславку”, понад сімдесят народних пісень, зокрема обрядових та історичних, а також поезії І. Котляревського, С. Руданського, Ю. Федьковича, С. Воробкевича і, очевидно, Т. Шевченка: “У неділю не гуляла...”, “Чого ти ходиш на могилу?...”, “Сонце заходить, гори чорніють...”, “Тополя”, “Не для людей, тієї слави”, “Думка” (“Нашо мені чорні брови...” – уривок), “Навгороді коло броду...”. Ф. Лайвсей переклала гімн “Ще не вмерла Україна” і в книжці подала також ноти до нього із словами в оригіналі.

Передмову до книжки під заголовком “Пісні України” написав П. Крат, і це – один з найкращих, найпоетичніших нарисів про Україну та українську народну творчість для англомовного читача. Зацитуго невеличкий уривок із передмови у власному перекладі: “Монголи прийшли з Азії в Україну, і Чингісхан спорудив піраміди з людських черепів. Загинуло дуже багато хоробрих русичів, але монголи не змогли подолати українського опору, твердого, наче скелі, і, отже, були позбавлені можливості згодом плондрувати центральну та західну Європу. Хан повернув назад, європейську цивілізацію було врятовано – Україна ж була вкрита трупами... Згодом з'явилися козаки, що постійно змагалися з ворогами України”.

Очевидно, з погляду сьогодення цього дня, переклади Ф. Лайвсей далеко не досконалі, не відзначаються високою майстерністю. Намагаючись відтворити український національний колорит, перекладачка живає силу українських транскрибованих слів і калькованих висловів, роблячи тим самим переклад подекуди незрозумілим для англомов-

лян. У перекладі “Тополі” пропущено 31 рядок, тобто 14 відсотків усієї поезії. З другого боку, у текстах багато вставок, відсебеньок.

І все ж збірка відіграла позитивну роль: вона хоча б частково показала канадцям надзвичайну скарбівню українського художнього слова. На неї з'явилася дуже багато захоплюючих розлогих рецензій у пресі США, Великобританії і Канади. На переклади Ф. Лайвсей схвально відгукнулися українські критики Іван Кулик і Г. Майфет.

Ф. Лайвсей часто виступала з українознавчими доповідями (“Українська поезія”, 1915; “Український фольклор”, 1917 та ін.) та статтями (“Пісні і танці українців”, 1927). У 1940 р. видано в її перекладі повість Г. Квітки-Основ'яненка “Маруся”. Передмову до книжки написав Генерал-губернатор Канади лорд Твідсмір. П. Крат чимало допоміг пані Флоренс – адже етнографічну прозу перекладати надзвичайно важко.

До кінця свого подвижницького життя Ф. Лайвсей перекладала твори української літератури. Майже тридцять років

Книжка місіонера й лікаря Е. Дж. Гантера “Кобзар України”, що включала 23 Шевченкові твори (з них 20 з'явилася англійською мовою вперше) і життєпис поета, поданий фрагментарно, була тривалий час найповнішою англомовною збіркою творів Т. Шевченка. У книзі Е. Гантера є окремі цікаві перекладацькі (лексичні, образні) вдаль знахідки, але загалом ідейно-художня вартість перекладів невисока.. Елігзандер Джердін Гантер (27. II 1868, м. Лейт, пров. Онтаріо – 25. VIII 1940, м. Тюлон, пров. Манітоба) не був поетом, не мислив образами, не міг повносно передати багатство Шевченкової поезії, звертав мало уваги на відтворення архітектоники віршів, вилучав українські реалії, географічні назви. Факсимільне видання цієї книги за ред. Я. Б. Рудницького опубліковано 1961 р.

Інтерпретації О. Іваха, опубліковані 1933 р. окремою книжкою та 1956 р. в періодичній, і П. Канді, надруковані в періодичній 1926 р. (“Заповіт”) і 1943 р. (“Ой три шляхи широкі...”), також не були в художньому розумінні вищим щаблем

після її смерті, 1981 р., у Вінніпезі – при активному сприянні Д. Лайвсей – опубліковано книжку перекладів та українознавчих студій Ф. Лайвсей під заголовком “Спів віками”. У ній вміщено чимало перекладів, раніше неопублікованих, зокрема декількох дум (“Втеча трьох братів з города Азова”, “Самійло Кішка”, “Смерть козака-бандуриста” та ін.), історичних пісень, драми-фесрії Лесі Українки “Лісова пісня”, фантастичного оповідання О. Стороженка “Закоханий чорт”. Найвагоміша з опублікованих у збірці студій – “Весільні обряди і пісні”. Книжку упорядкувала д-р Л. Леб, що є автором вичерпного нариса про Ф. Лайвсей, уміщеного в цьому виданні. Ілюстрації українського художника з Канади Стефана Чернецького мають велике пізнавальне та естетичне значення. Ф. Лайвсей писала й оригінальні твори. У її доробку – збірка віршів “Пастухова торбина” (Торонто, 1923) та повість “Присмак солі” (Лондон – Торонто, 1927).

англомовної шевченкіани. У перекладах О. Іваха знаходимо чимало випадків одомашнення (англізації) Шевченкової поезії. Так, Шевченкові “маленькі діточки” (поезія “Садок вишневий коло хати...”) у перекладі О. Іваха конкретизовано іменами “Nell and Bill”, що створює досить комічну ситуацію, пор.: “Поклала мати коло хати / Маленьких діточок своїх...” – “Close to the wall on the clay-benches / The mother lulls her Nell and Bill...” / У передмові до своєї збірки О. Івах обмежує представлення Т. Шевченка англомовному читачеві твердженням, що наш поет – це В. Шекспір України.

Якісно новим досягненням шевченкіани в Канаді є творчий доробок канадського перекладача-фахівця, журналіста й діяча робітничого та комуністичного руху Канади – Джона Віра (псевдонім Івана Федоровича Вив'юрського – 23. X 1906, Брод-Веллі, пров. Манітоба – 23. XI 1983, Торонто). Він – автор критико-біографічного нариса про поета англійською мовою “Співець України”.

Хай же промінь твоїх думок
Поміж нами сяє,
"Огню іскра великого"
Повік не згасас!

Щоб між нами не вгасало
Проміння величне,
Ти поставив "на сторожі"
Слово твоє вічне.

"На роковини Шевченка"
Леся Українка

Джон Вір переклав 29 віршованих та чотири прозові твори Т. Шевченка (зокрема, повість "Художник"). Вірові переклади відзначаються змістовою точністю, вдалим (в основному) відтворенням образної системи оригіналів. Так, могутнім, звеличувальним гімном борцям за волю та, водночас, розвінчуваною, гнівною інвективою проти колонізаторів звучить поема "Кавказ" в інтерпретації Джона Віра, що належить до одного з найвдалихших здобутків англійської шевченкіани. Ось як передано по-англійському початок поеми, де Поет викарбує образ залитого кров'ю Кавказу і в гранично узагальнених образах стверджує непереможність народу:

*Mighty mountains, row on row,
blanketed with cloud,
Planted thick with human woe,
laved with human blood.
Chained to a rock, age after age
Prometheus there bears
Eternal punishment – each day
His breast the eagle tears.
It rends the heart but cannot drain
The life-blood from his veins –
Each day the heart revives again
And once again is gay.
Our spirit never can be downed,
Our striving to be free.
The sateless one will never plow
The bottom of the sea*

Однак з версифікаційного погляду перекладач виявляє тенденцію надмірно ямбізувати поезію Т. Шевченка. Критичні статті Джона Віра (головно популяризаторського характеру) – надто заідеологізовані, позначені комуністичними "шорами на очах".

Із середовища української імміграції вийшла також Марія Скрипник (11. XII 1915, Тиммінс, пров. Онтаріо – 27. V 2012, – Торонто) – автор багатьох популярних нарисів про Т. Шевченка англійською мовою, перекладацької поеми "Катерина" та інших поезій – заспіву балади "Причинна", вірша "Сон" ("На панщині пшеницю жала"), а також багатьох популярних нарисів та художніх творів про Т. Шевченка, написаних українською мовою. Вагомий внесок Марії Скрипник до англійської шевченкіани: повністю переклала вона повість "Захар Беркут", казковий цикл "Коли ще звірі говорили" та уривки з 14 Франкових поезій. Останній солідний переклад М. Скрипник датується 2001 роком. Тоді опубліковано в Торонто повість О. Кобилянської "В неділю рано зілля копала..." в її перекладі.

Перекладацька діяльність М. Скрипник знайшла певне поцінування і при тоталітарному режимі. Шевченківський ювілейний комітет Української РСР нагородив М. Скрипник 1961 року бронзовою медаллю за популяризацію творчості Т. Шевченка. М. Скрипник була також лауреатом премії Спілки письменників СРСР ім. Максима Горького за свою перекладацьку діяльність (1976). 1994 року М. Скрипник стала членом Національної спілки письменників України.

11 грудня 2005 року Фундація музею і меморіального парку Т. Шевченка в Канаді та Товариство об'єднаних українців Канади урочисто відзначили 90-річчя з дня народження М. Скрипник. Ювілярка одержала чимало сердечних вітань, зокрема від кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура Франкового університету у Львові.

Чимало для популяризації Т. Шевченка зробили Г. Польова, авторка англійської книжки про дитинство поета, і М. Сейго – режисер і автор сценарію документального фільму про Т. Шевченка, співавтор (разом з Г. Польовою) англійської книжки "Весь світ – моє село" Г. Польова. сприяла тому, що в 1980-1988 роках чимало літературознавців з України – академіки В. Русанівський, І. Дзеверін, Л. Новиченко, І. Дзюба, професори П. Кононенко, Р. Іванченко, І. Дузь, поети І. Драч, Д. Павличко, Р. Лубківський, П. Перебийніс, Б. Олійник, В. Коротич – мали змогу виступити з шевченкознавчими доповідями в багатьох університетах по всій Канаді від Британської Колумбії до Квебеку.

1964 рік ознаменувався появою майже повного англійського "Кобзаря" в Торонто. Переклади здійснив В. Кіркконел за допомогою підрядників К. Г. Андру-

сішина та шевченкознавчих консультацій С. Гординського. Вотсон Кіркконел (16. V 1895, м. Порт-Гуп, пров. Онтаріо – 26. II 1977, м. Волфвіл, пров. Нова Шотландія) – канадський англійський письменник, філолог, публіцист, перекладач. Шотландець з походження. Закінчив 1916 р. Квінз університет (1916 р. Квінз університет (Онтаріо); 1919 р. закінчив заочно курс журналістики в Лондонському інституті журналістики; вивчав економіку 1921–1922 рр. в Лінкольнському коледжі в Оксфорді. 1922–1940 рр. – професор Веслі коледжу (Вінніпег); 1940–1948 рр. – завідувач кафедри англійської філології в Макмастерському університеті (м. Гамільтон); 1948–1964 рр. – президент Академічного ун-ту (Волфвіл). У кн. "Присмерки волі" різко засудив фашизм. Пристрасно виступав також проти сталінізму та комунізму.

Проф. Кіркконел перекладав з угорської, французької, італійської, грецької, ісландської, норвезької, шведської, української, польської, класичних мов. Видав понад 40 книжок поетичних перекладів:

"Європейські елегії" (1928, переклади з понад 40 мов), "Угорська муза" (1933), "Золота скарбівня польської лірики" (1936) "Слово о полку Ігоревім" (1947, разом з П. Кратом), поему "Пан Тадеуш" А. Міцкевича (1962) та ін. Вивчав мови, життя і побут різних етнічних груп Канади, робив щорічні огляди різномовної літератури країни (1938–1966, крім англо- і франкомовної) для "Квартальника Торонтського ун-ту". Оpubлікував у власному перекладі антологію поезії національних меншин Канади, де вміщено твори й україномовних авторів (О. Іваха, І. Кириця та ін.) під заголовком "Канадські обертони" (1935).

Костянтин Генрі Андрусишин (19.07.1907, Вінніпег – 13.05.1983, Саскатун (пров. Саскачеван)) – канадський українист, англійський перекладач Шевченкових творів, автор популярних статей про нього. Походив з родини українських іммігрантів із Івано-Франківщини (тоді – Станіславщини). Студіював на відділі англійської та французької мов Манітобського університету (1925–1930). Продовжував навчання на відділі французької літератури в Сорбонні (1930–1931), 1931 р. здобув ступінь магістра мистецтв Манітобського університету. 1940 р. в Торонтському університеті йому присуджено ступінь доктора філософії. У роках 1941–1944 рр. – головний редактор українського тижневика "Канадійський фермер" накладом в 15 тис. примірників. Один із засновників канадської славістики, зокрема україністики, на університетському рівні. Довголітній викладач україністики Саскачеванського університету в місті Саскатун (1945–1975), завідувач Відділу славістики з 1945 р., професор з 1955 р. Укладач (у співавторстві з Дж. Креттом) "Українсько-англійського словника" на 95 тис. слів та 35 тис. фразеологічних одиниць (Торонто, 1955; 1957; 1981).

Разом з К. Г. Андрусишином Кіркконел уклав і переклав антологію "Укра-

їнські поети 1189–1962" (1963), куди ввійшли: "Слово о полку Ігоревім", думи 16–17 століть, твори 102 поетів, у т. ч. Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, О. Олеся В. Бобинського, Є. Плужника, В. Сосюри, М. Бажана та ін.

1964 р. у перекладі В. Кіркконела (разом з К. Г. Андрусишином) вийшли майже всі українські поезії Т. Шевченка, крім віршів "Думка" (Тяжко-важко в світі жити...), "Якби то ти, Богдане п'яний..." "Кума моя і я...", у кн. "Поетичні твори Тараса Шевченка. Кобзар". Переклад здійснено за "Кобзарем" В. Сімовича. Перекладачі намагалися наблизити Шевченкове віршування до англійського. Поеми "Катерина", "Наймичка", "Сова", "Сліпий", баладу "Тополя", значну частину поеми "Гайдамаки" перекладено баладним розміром, поеми "Єретик", "Відьма", послання "І мертвим, і живим, і ненародженим..." – восьми складовим віршем; поеми "Неофіти", "Марія" – героїчними куплетами, поеми "Великий льох", "Петрусь" і "Царі" – білим віршем. Машинопис уважно перечитував та вніс до нього чимало виправлень відомий

також був не лише сином української землі, а й дитиною українського народу, але, на думку автора, інтегрувався майже повністю в російську культуру. Т. Шевченко, навпаки, став квінтесенцією українця, символом самотності, окремішності не лише нашої літератури, а й усього українського народу. Ю. Луцький – англійський перекладач біографії Т. Шевченка (опубл. 1988), написаної П. Зайцевим у 1938 для Шевченкового шістнадцяти томника й опублікованої в оригіналі 1955 року. Англійський варіант деякою мірою скорочений. У 1964 р. Ю. Луцький опублікував цікаву англійську статтю "Чи є Шевченко символом всезагальної волі?", у якій переконливо доводив, що дослідники надто заідеологізували Т. Шевченка і, як поет найвищої проби, він не повністю відомий навіть у своєму рідному краю. Автор детально аналізує загальнолюдські мотиви в творчості Т. Шевченка, цитуючи уривки з його творів в англійських перекладах К. О. Меннінга, В. Річ, К. Г. Андрусишина-В. Кіркконела. У 1981 р. Канадський інститут українознавства при Торонтському університеті опублікував за редакцією Ю. Луцького англійську антологію шевченкознавчої критики (з ґрунтовною вступною статтю Б. Рубчака), задуману як університетський підручник для студентів. У книзі "Шевченко і критики (1861–1980)" – 27 статей: і давніх дослідників (П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка), і сучасних (Б. Рубчака, Дж. Грабовича та ін.). У збірці представлено різні аспекти шевченкознавчих досліджень: біографічний, соціологічний, історичний, порівняльно-історичний.

Із англійських досліджень, опублікованих в Україні, доречно згадати збірку статей про Шевченкову творчість та сприйняття її у світі, опубліковану товариством "Україна" за редакцією В. С. Бородина 1988 р. Від інших опублікованих в Україні англійських публікацій, зокрема передмов до англійських збірок поезії Т. Шевченка, вона вигідно відрізняється орієнтацією на англійського читача.

Дуже цікаву працю опублікувала в 1992 р. торонтська дослідниця (випускниця одеського університету) А. Маколкин "Ім'я, герой, знак. Семіотика націоналізму, подана через героїчну біографію", у якій, застосовуючи семіотичний аналіз, вона стверджує надзвичайну популярність Т. Шевченка дослідженням текстів його біографії з різним етнокомпонентом. Предметом дослідів у монографії є Т. Шевченко, знак великої семіотичної інтенсивності; іншою семіотичною константою є жанр біографії.

Досить неповно, сказати б, упереджено подано історію українського шевченкознавства в п'ятитомній англійській "Енциклопедії України" (публікація Канадського інституту українознавства, НТШ та Канадської фундації українознавчих студій, 1984–1993). Це відчувається і в оглядовій статті і при поданні більшості персоналії. Авторі тенденційно ігнорують той відривний факт, що, попри несприятливі умови та нестерпну цензуру, зокрема стосовно шевченкознавства, науковці України та інших колишніх республік Радянського Союзу зробили значний внесок у вивчення життя та творчості Т. Шевченка.

Осмісленню історії рецепції творчості Т. Шевченка канадською літературою сприяють бібліографічні покажчики англійської україніки, зокрема М. Тарнавської (видає КІУС) та О. П'ясецької. Корисною для дослідників є укладена канадським дослідником А. Григоровичем бібліографія "Шевченкознавчі праці англійською мовою" 1989 р. Майже всі україномовні поети Канади звертаються до образу та творчості Т. Шевченка. Його шановують також поодинокі англійські поети Канади. Англійський поет Дж. Воллес присвятив українському поетові вірш "Шана канадія" (1961). На міжнародному форумі діячів культури в Києві, присвяченому 150-річчю з дня народження Т. Шевченка (29-30 травня 1964), виступав канадський поет В. Макдональд, досить добре обізнаний з творчістю Т. Шевченка.

1939 року українська громадськість Канади робила заходи, щоб спорудити пам'ятник Т. Шевченкові у Вінніпезі

(у Сейнт-Джонс парку), але канадська влада не дала дозволу, 1 липня 1951 р. у північному Оуквілі (пров. Онтаріо, між Торонтом і Гамілтоном, територія, відома під назвою "Палермо") встановлено пам'ятник Т. Шевченка роботи українських скульпторів М. Вронського та Б. Олійника як дарунок українського народу українцям Канади. На гранітному п'єдесталі була повна бронзова постать Т. Шевченка в динамічній позі (заввишки у 5 м., вагою – у 2 тонни). На урочистій церемонії відкриття першого пам'ятника Т. Шевченкові на американському континенті були присутні 45 тис. людей різних національностей. 29 липня 1952 р. відкрито поруч з пам'ятником Музей Т. Г. Шевченка з великою кількістю експонатів, подарованих з Державного музею Т. Г. Шевченка у Києві (репродукції автографів, фотокопії архівних матеріалів, картини відомих художників, копії малюнків Т. Шевченка, копія посмертної маски українського поета). У липні – серпні 1976 р. за активної участі М. Скрипник редакція "The Ukrainian Canadian" випустила спеціальний шевченківський номер, присвячений 25-річчю встановлення пам'ятника поетові в (Оуквілі) Палермо.

У ніч з 15 на 16 вересня 1988 р. вандалі спалили приміщення музею разом з експонатами. Вдалося врятувати лише посмертну маску поета. Музей досить швидко відновлено завдяки допомозі з України й перенесено до Торонто. Його відкрито 8 вересня 1995 р. Він функціонує досить активно, випускає інформаційний бюлетень, з 2000 р. має свою веб-сторінку, яка налічує дотепер 190 тисяч відвідувачів. У ніч на 30 грудня 2006 р. пам'ятник Т. Шевченкові вкрали бандити.

9 липня 1961 р. встановлено пам'ятник Т. Шевченкові (скульптор А. Дараган) біля будинку Манітобського парламенту в Вінніпезі. На урочистостях виступив тодішній прем'єр-міністр Канади Дж. Діфенкебер та назвав українського поета речником усіх борців за волю. Пам'ятник Т. Шевченку з мармуру роботи українського скульптора А. Ігнашенка є в Тиммінсі (пров. Онтаріо), фундамент якого спорудив місцевий мешканець – італієць С. Фурлетті. Пам'ятник відкрито в Кобзаревому парку 25 серпня 1984 р. поруч з місцевим красназвничим музеєм історії українських першопоселенців у Канаді. У 1900–1906 рр. у провінції Манітоба була місцевість "Шевченко". Школа в цьому поселенні (тепер "Вай-та") зберігає ім'я поета.

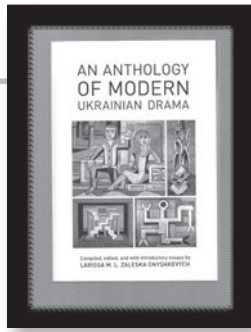
Імпозантний пам'ятник Т. Шевченка на величому постаменті відкрито в Оттаві 26 червня 2011 р. Це – робота скульптора Л. Молодожанина. Поруч із постаттю молодого Поета – три композиції: "Гайдамаки", "Катерина з немовлятком", "Бандурист". На відкритті пам'ятника з'їхалося дуже багато шанувальників Поета та українства загалом. Відзначали водночас 20-ти річчя Незалежності Української Держави та 120-річчя українських поселень у Канаді (ідеться про українських першопоселенців В. Сленяка та І. Пилипівського, що прибули до Канади 7 вересня 1891 р.). На жаль, Л. Молодожанин не довів до відкриття пам'ятника. Він відійшов у вічність. 2009 р. Пам'ятник подарувала громаді дружина Л. Молодожанина, яка померла наступного дня після відкриття пам'ятника.

Пам'ятники Т. Шевченкові у Вашингтоні, Оттаві, Буенос-Айресі, Петербурзі, пам'ятник св. Володимирові в Лондоні – це лише маленька частка з того, що створив Л. Молодожанин – волинянин, який з лихої долі став громадянином Канади.

Справжній процес засвоєння Шевченкової творчості англійськими літературами лише розпочався, його розквіт – попереду, оскільки це – Поет, котрий в українського народу посів почесне місце під рушниками на покутті, а його поезія – незаплямованим сонцем піднімається з України на загальнолюдській обрії.

Роксолана ЗОРИВАЧКА,
заслужений професор Львівського
національного університету
імені Івана Франка

Постатті

У видавництві Канадського інституту українських студій виїшла перша антологія української драми в перекладі англійською мовою "An Anthology of Modern Ukrainian Drama", упорядником, редактором, автором вступних статей і співперекладачем якої є Почесний доктор Львівського національного університету імені Івана Франка, професор, президент Наукового товариства імені Шевченка в Америці, відомий літературознавець, перекладач Лариса Онишкевич.

Андрій Содомора – історик перекладу

Дуже вагомий внесок Андрія Содомори в дослідження історії та теорії українського художнього перекладу. Його перекладознавчі праці, коментарі й передмови до численних перекладів та й самі оригінальні твори вміщують чимало роздумів, зокрема щодо перекладацьких жанрів, множинності перекладів, відтворення власних імен засобами цільової мови, перекладу літератури для дітей. Пишучи про І. Кобива у книзі "Лініями долі", А. Содомора зазначає: "Перекладач, особливо з давніх мов, рідко лише перекладач" [3, с. 206]. Стверджене передусім стоєсть самого Андрія Олександровича. Постійно, дедалі інтенсивніше відчувається в його творах та критичних працях тенденція подавати античний матеріал в контексті загальнокультурного простору з акцентом на український компонент. У центрі уваги автора – Слово й переклад, пошуки точного Слова й барви. Мета Андрія Олександровича, як і в античності, – поєднати образне мислення з наукою (те, чим вирізняється антична література, зокрема творчість Лукреція) та винести перекладознавчі проблеми на ширший читацький загал, не зменшуючи глибини дослідження. Досі, наскільки мені відомо, не було таких спроб окреслити головні перекладознавчі проблеми в художніх різножанрових, есеїстичних творах. Обговорення перекладознавчих проблем в ключі белетристичному, художньому не спрощує цих проблем, а максимально поглиблює їх, бо автор має змогу вільно працювати в асоціативному плані, природно звертатися до будь-якої деталі, будь-якої сфери мистецтва (музики, скульптури, живопису) чи точних наук (геометрії, астрономії), щоб максимально висвітлити найглибше приховані деталі, беручи "під мікроскоп" звуки, тони, півтони. У таких текстах, зрозуміло, марно було б шукати термінів чи дефініцій. Тексти не обтяжені від пунктирного охоплення тих чи інших проблем. Принагідно він торкається багатьох мовознавчих проблем, очевидно, з погляду перекладу. У текстах повсюдно зближують іскринки гумору, тонкого гумору філолога, що межує з ліричними інтонаціями і є живильною силою для творця. Про що не писав би Майстер Слова, він знову й знову повертається до літературно-перекладознавчих проблем. Ото ж уважний читач може знайти чимало цікавого із перекладознавчої тематики, інкрустованого в загальну тканину творів. Так, у книзі "Лініями долі" знаходимо розповіді про перекладачів Й. Левицького, І. Кобива, М. Білика, Ю. Мушака, причому це не сухі факти, а витончені психологічно-літературні портрети, аналізи перекладів. У книзі "Лініями долі", згадуючи лекції доцента М. Білика, автор детально розглядає особливості відтворення античної поезії українською мовою: відсутність римуння, природу нашого силабо-тонічного вірша у порівнянні з метричним гекзаметром тощо [3, с. 141-144]. Про переклад і переспів знаходимо чимало вагомого в книзі "Під чужою тінню", де йдеться про розуміння поезії Горація М. Зеровим та А. Фетом [5, с. 52-54]. У цій же книзі читач знайде роздуми про вагу національного колориту. Розповідь про те, як М. Білик, "перелицькуючи" Вергілієву "Енеїду", ужив фразу "Еней іде плаєм", автор супроводжує таким коментарем: "Стежка, пояснював перекладач, будь-де може бути; коли ж мова про гори, то "плай". Так, але не про будь-які гори, – сказав би тепер кожен, хто стикається з перекладом, – а лише про наші, гуцульські". Тому Еней і поставав перед нами у такому образі, в якому й належить бути тому, хто йде плаєм: із топірцем, у постоліх і кресані; як Одисей у Ніщинського – із "шабельною" [3, с. 48].

2006 р. виїшла друком книжка А. Содомори "Студії одного вірша". Присвячено її світлій пам'яті незабутнього Михайла Никоновича Москаленка – талановитого перекладача, ерудованого літературознавця, глибокого критика, уважного редактора, близького друга Андрія Олександровича. Як і А. Содомора, М. Москаленко був твердо переконаний, що тільки завдяки творчому засвоєнню вершинних здо-

бутків уселюдської культури українська нація зможе не лише обстояти свою мовну та культурну самобутність, а й стати врівень із найрозвиненішими народами світу. Оpubліковані на сторінках "Всесвіту" (№ 9/10 за 1993; 1/2-7/8, 11/12 за 2006 р.). "Нариси з історії українського перекладу" М. Москаленка – найбагатше фактологічне, науково осмислене джерело до історії нашої перекладної літератури. "Студії..." дуже цікаві тим, що в них висловлено тверезий погляд на переклад. Природно чергуючи різні стилістичні ключі, автор дає змогу читачеві глибоко відчувати найтонші нюанси поетики, поєднання, так би мовити, непосредного, що стимулює думку, дає свіже бачення. Жанр книжки визначити не легко. Це не класична есеїстка, а спроба приязної розмови з читачем. Книжка виховує уважного читача, автор живо ділиться з ним своїм баченням і своїм міркуванням щодо багатьох перекладознавчих проблем, намагаючись навчити його відчувати Слово, робити власні висновки. Заголовок книжки ("Студії...") може деякою мірою насторожити щодо складності самого тексту. Насправді книжку написано дуже доступно, хоча автор і використовує багато різноаспектної інформації. Але ж за плечима Андрія Олександровича – різножанрові твори, багаторічний великий досвід, то ж таке завдання йому під силу. Зосереджуючись на проблемі перекладності :: неперекладності, автор сам критично осмислює свої давніші переклади з Горація, подаючи й обґрунтовуючи нові версії. Таким чином читач може відчувати перспективність чи безперспективність тієї чи іншої перекладацької стратегії.

У книзі детально обговорено ключові перекладознавчі проблеми, серед них – класифікацію жанрів: переклад, переспів, наслідування (імітація), версія, пародія, музична варіація на тему, перевершування, відлуння, переробка. Адже без визначення перекладацьких жанрів неможливо дослідити цілісну історію художнього перекладу, а, отже, й історію культури. Приміром, у нас устійнився погляд, що переспів – це щось менш досконале, ніж переклад. Але це далеко не так, бо необхідно враховувати і своєрідності перекладуваного матеріалу, і свого читача. Фактично те, що ми називаємо перекладом, дуже часто є одним з видів переспіву. Як визначити жанр Франкового "Ліса Микити"? Автор залишає відповідь за читачем, наводячи лише слова І. Франка: "Я бажав не перекласти, а переробити стару повість про ліса, зробити її нашим народним добром, надати їй нашу національну подобу. Я, щоб так сказати, на чужий позичений рисунок наклав наші кольори" [6, 67].

У книзі – розгляд перлин світової лірики та часто їхніх численних різномовних перекладів. Розглянено передусім геніальні мініатюри, де неперекладність стоїть дуже гостро. Це, зокрема, "Wanderers Nachtlied" Й. В. Гете, (про цей шедевр писав Андрій Олександрович також у книзі "Під чужою тінню"), "Парус" М. Ю. Лермонтова, "Chanson d'automne" П. Верлена, "Canción del naranjo seco" Ф. І. Лорки, "Ми вкупочці колись росли..." Т. Шевченка, "Безмежне поле в сніжному завою..." І. Франка, "У теплі дні збирання винограду..." М. Рильського. Єдиний виняток щодо обсягу – віршована казка І. Франка "Ліс Микита" (з огляду на Франковий 150-річний ювілей у 2006 р.). Щоб належно оцінити "Студії...", слід враховувати, що в нас досить слабо розвинена перекладознавча критика, зокрема щодо античної літератури.

У "Студіях..." знаходимо блискучі зразки всебічного перекладознавчого аналізу, назвати б його філологічно-культурологічним. Вражає уміння автора знайти образотворчу деталі, уловити найглибші акценти й інтонації, мелодійне поєднання слів, парадокс порівнянь, найтонші проблеми лінгвістичистики, жанрові й стилістичні своєрідності і мініатюр, і значніших за обсягом творів. У цьому Андрій Олександрович виступає гідним продовжувачем і вдосконалювачем традиції І. Франка, М. Зерова, М. Рильського, Г. Кочура, В. Коптілова.

У книзі – промовисті, поетичні заголовки окремих розділів, зокрема: "Самотній голос першої скрипки осені...", "Сонета кришталеві філіграні", "Книга – морська глибина...", "Іван Франко – поет болю і спротиву. Діалог з античністю", "Час тихо налягає на весло...", "Чорне сонце із потойбіч...", "Багатоголосе відлуння тиші", "Одвічна засторога блискавиці", "Несхитний дух над урвищем життя", "Стукаю в двері дня...", "Два надвечір'я: Трансформація поетичного образу", "У прозорості джерела й слова".

А. О. Содомора не тільки прискіплює аналізу власний перекладацький доробок з античної літератури. Детально досліджуючи різномовні переклади окремих шедеврів світової літератури, автор пропонує і власні варіанти: Лермонтовського "Паруса" ("Білі парус самотинний..."), "Нічної пісні мандрівника" Й. В. Гете ("Всюди понад гори – Тінь сну..."), Верленової "Осінньої пісні" ("Зойки хлипки, Довгі й пливкі..."). Як це не парадоксально, але саме власними перекладами А. Содомора підтверджує своє переконання про неперекладність згаданих творів. Така сама ідея оригінального вірша "Якщо неперекладність – забобон..."

Дуже цікава проблема інтертекстуальності та вертикального контексту. Це загалом вагана проблема і літературознавства, і перекладознавства, адже більшість Шекспірових сюжетів уже були чиймись раніше. М. Бахтін стверджує, що історія "Аліси" (ідеться про "Алісу з країни див" Льюїса Керролла) має чимало спільного з оповіданнями про Орфея ("Пригоди в підземному царстві") та "Золотим ослом" Апулея ("Метаморфози"). У "Студії..." йдеться про сонет М. Рильського "У теплі дні збирання винограду..." і епізод з Гомерової "Одісеї" – зустріч Одисея і Навсікаї; Франкове "Безмежне поле в сніжному завою..." і Горацій рядок про "чорну журбу"; віршовану казку "Ліс Микита" і тип людини, окресленої ще Гомером як Одисей ("хитромудрий Одисей"); "Парус" М. Лермонтова і Горацієву "Оду до Ліліїїї". У книзі спілкуються між собою видатні постаті різних епох, приміром, І. В. Катулл і П. Верлен, Алкман і Й. В. Гете, Горацій і М. Зеров – ідеться про літературно-духовний простір.

На численних прикладах А. О. Содомора показує, як багато втрачаємо, перекладаючи античний текст із метричної на силабо-тонічну систему віршування, ще й римованим віршем. Загалом, автор дуже велику увагу звертає на проблеми віршування й перекладу, звукопис і переклад поезії. У світлі теоретичних настанов А. Содомори дуже цікава наболіла тема про західноєвропейські неримовані переклади української римованої поезії, зокрема тепер, коли посилюються загальні тенденції постмодернізму видозмінювати – аж до невпізнання – оригінал, згадаймо сценічний варіант "Лісової пісні" Лесі Українки в переробці В. Ткач і В. Филіппа.

Значне місце у книзі присвячено проблемі неперекладності, які розглядаються лише на певному конкретному матеріалі. Ідеться про причини неперекладності: неможливість будь-якої лексичної заміни, а також зміни порядку слів, ("Парус" М. Лермонтова); неможливість відтворення звукової лінії оригіналу, яка

є носієм змісту (у "Нічній пісні мандрівника" Й. В. Гете у восьми рядках вісім разів повторено [u]: Über– Ruh – du – kaum – Nauch – nur – du – auch, і цій лінії підпорядкована вся звукова палітра мініатюри); відсутність певної граматичної форми в цільовій мові, прим., активного дисприкметника майбутнього часу на зразок Горацієвого "moriturus" в українській мові. Автор акцентує на необхідності дуже прискіплюючи досліджувати текст. Неперекладність аж ніяк не означає, що не потрібно перекладати. Слід залучати всі ресурси рідної мови, іти до найглибшого розуміння оригіналу. А. О. Содомора звертає увагу читача на такі проблеми, як: оригінальність тексту – антична й наша; мітка часу на перекладах древніх творів; роль підрядника і прозового перекладу неперекладних творів. Треба засвідчити повагу до оригіналу – звукопису пісні, який передає не можемо.

Дуже цікава тема – це роль редактора. Про неї йдеться при подачі історії видань "Ліса Микити", зокрема видання 1973 р., куди було внесено чимало різних змін, що затерли національний колорит поеми, знищили саму ідею твору загалом. І тут допитливо читачеві хочеться подумати про літературу для дорослих і дітей – проблему дуже складну. Література, зокрема перекладна, для українських дітей – дітей, що часто були позбавлені рідномовної школи, – надзвичайно вагана. Патріотів завжди турбувала ця проблема. Ось що писав В. К. Прокопович ще 1910 р. у статті "Книжка – дітям": "Сховати од дитини європейське письменство, закрити од неї цей світ – гріх непрошений... Та до того й зробити це неможливо. Адже все одно, дитину потягне туди, хіба що вона побажить цей світ через чуже вікно" [2, с. 7-8].

Серьйозне місце відведено проблемі множинності перекладів. На величезному фактичному матеріалі (до аналізу залучено навіть японські переклади!), стверджено, що множинність перекладів – явище, без сумніву, – позитивне, але лише тоді, коли переклади є поступовим уперед, а не тупцюванням на місці, як у випадку з мініатюрами Й. В. Гете, М. Ю. Лермонтова. "Студії..." є значним внеском в історію українського художнього перекладу на її вже не просто акумуляційній, а суто дослідницькій стадії. Автор глибоко досліджує роль І. Франка, М. Зерова, Г. Кочура, Бориса Тена в донесенні античності до нас. Книга є певним внеском у Шевченкознавство (аналіз вірша "Ми вкупочці колись росли..."), у Франкознавство (новий погляд на вірш "Безмежне поле в сніжному завою..."), де матеріалом для студій послужив кожен рядок чи навіть сполучення слів).

На тлі сучасної затермінологізованості наукового мовлення всі твори А. Содомори ваблять кожного словолуба надзвичайно гарною формою викладу, прозорою і зрозумілою мовою, намаганням про найскладніше сказати найпростішим способом. Згадується Франкові рядки: "Отими простими словами висказано й моє найвище бажання як писателя і поета: щоб моє слово було ясне і щоби в ньому, як у дзеркалі, віднілося людське, щиролюдське лице".

Студіюючи праці А. О. Содомори, натрапляємо на дуже цікаві, завжди аргументовані твердження, як ось: "Переважний відсоток сміхової енергії "Ліса Микити" – в дієсловах; їхні нескінченні синонімічні ряди грають усіма барвами гумору: від усмішки й до реготу. Це – поема дії" [4, с. 326]. Або ж таке твердження: "У тому-то й перевага книжки, "морської глибини", перед екраном: на ньому образ – один для всіх; у книжці – стільки тих образів, скільки й читачів" [4, с. 324]. У книзі "Під чужою тінню" читаємо: "Чи перекладач повинен вільно володіти принаймні двома інструментами? Як такої думки, що рідною мовою, на яку перекладаємо, мусимо володіти активно – із задоволенням імпровізувати нею на будь-яку тему" [5, с. 139]. У цій же книзі знаходимо: "А переклад – то неначе "свій серед чужих і чужий серед своїх". Кажемо, приміром, "український Шекспір". "Свій" – бо українською мовою; "серед чужих", бо опинився на чужині,

серед інших людей, в іншу, чужу добу потрапив" [5, с. 155].

Дослідження А. Содомори проти-стоять авторам, які (чи то з власного безголов'я, чи на догоду комусь) намагаються ствердити, що й перекладацької школи в Україні ніколи не було, й успіхи нашого перекладства в найкращих випадках спорядичні. Адже найлегше подолати той нарід, якого вдалося помаленьку переконати, що в його культурі нічого й не існувало.

Деякі наші дослідники, начитавшись застарілої зарубіжної літератури (привабливості грантів!) і геть не знаючи нашої та сучасної зарубіжної, розглядають перекладознавство як складову порівняльного літературознавства, хоча зарубіжні вчені (І. Турі, І. Івен-Зогар, А. Лефевр, Ж. Ламбер, Дж. Голмз, М. Бейкер та ін.) уже з середини 70-х років минулого сторіччя від цього відмовилися та виділили перекладознавство в окрему міждисциплінарну пошукову галузь. Ми, правда, зробили це дещо раніше, і в цьому – велика заслуга В. В. Коптілова [1]. Коли ж розглядають перекладознавство як складову порівняльного літературознавства, зникає зовсім мовний компонент і, очевидно, справжній перекладознавчий аналіз, прекрасні, глибоко повчальні зразки якого знаходимо в працях Андрія Олександровича.

Дія Андрія Содомори мова – не знаряддя, а стан душі, вияв його глибинного українства. І що ширші творчі обрії Майстра, то глибинніші його чуття до рідної мови, видатнішою є його особистість. Дуже вагомі праці Майстра, присвячені рідній мові. Хочеться зокрема виділити його філологічно-есеїстичні роздуми "Наодинці зі словом" (1999 р.), присвячені пам'яті Батьків. У передмові автор зазначає: "Ця книжка підсумовує сорокарічну працю над словом – оригінальним та перекладним. Але в ній – не про переклад. Радше про те, чим завдячує перекладач, і не тільки він, спілкуюванню зі словом – розповідним, поетичним, пісенним". У цій книжці мова про найбуденніше (Вулиця, Вікно чи навіть Міжвіконня) непомітно переходить у сферу поезії, пісні, історії, філософії. Доречно згадати останню преїжаву розвідку Андрія Олександровича в цій галузі "Від слова до серця, від серця – до слова" (2011, Ч. 2), а тоді – окремим виданням [6]. У цій поданій в есеїстичному ключі розвідці А. Содомора дуже зворушливо ділиться з читачами своїми роздумами над словом, його вагою в житті людини та нації. У канві роздумів – постаті світової культури, зокрема античної та української, отже, духовний простір, в якому покликана жити людина, що наділена високим даром – Мовою. Хоча автор не мав наміру подавати впорядковані рекомендації з культури мовлення, у його праці широкий читач знайде чимало цікавого щодо дієслівного заклику, ступенювання прикметників, пасивних конструкцій, енергетики кличного відмінка, чергування голосних, що урізноманітнює звукову палітру, подвоєння приголосних, зокрема сонорних, милозвучної сув'язі слів та ін.

Скільки перекладів та розвідок Андрія Олександровича заховано в рідкісних журналах та малодоступних наукових збірниках! Найвищий час подумати над їх перевиданням, що мало б велику суспільно-національну вагу. Це так потрібно нашій філології!

1. Коптілов В. В. Перекладознавство як окрема галузь філології // В. В. Коптілов // Мовознавство. – 1971. – № 2. – С. 50-57.

2. Прокопович В. К. Книжка – дітям / С. Волох [В. К. Прокопович] // Світло. – 1910. – Кн. 3. – С. 7-8.

3. Содомора А. Лініями долі. Літературні портрети / А. Содомора. – Львів : Літопис, 2003. – 376 с.

4. Содомора А. Студії одного вірша / А. Содомора. – Львів : Літопис : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 364 с.

5. Содомора А. Sub aliena umbra. Під чужою тінню: Роман-есе / А. Содомора. – Львів : Літопис, 2000. – 236 с.

6. Франко І. Ліс Микита. Передмова до четвертого видання / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : у 50 т. – К. : Наук. думка, 1976. – Т. 4. – С. 8-67.

Роксолана ЗОРИВЧАК,
заслужений професор
Львівського національного
університету імені Івана Франка
Фото Анастасії КОНИК

Національний простір

З метою пропагування українського слова та задля чергового висловлення свого протесту проти варварської політики нинішньої української влади у Міжнародний день рідної мови студенти та викладачі Львівського національного університету імені Івана Франка зібралися біля пам'ятника Тарасові Шевченку, аби вкотре продемонструвати красу та милозвучність української мови й водночас висловити свою тверду позицію щодо українофобства та лінгвоциду.

Християнські джерела Герба України

Досі над українським прапором, що увінчує купол Верховної Ради України, височить п'ятикутна зірка – символ сумнозвісного СРСР, політичний режим якого нещадно нищив українську націю та все, що з нею пов'язане. Але чи справедливо це щодо Державного Герба України?

Коли змінюється якась політична система, то в цю ж мить і змінюється символіка, яка нашвидкуруч фабрикується або нав'язується у вже готовій формі. Проте, беручи до уваги минулий воєнний атеїзм комуністичного “безладу” й сучасний стан справ, як сказав класик: “маємо, що маємо”...

Символи як виразники смисложиттєвих орієнтирів для етносу, народу чи нації є надзвичайно важливими. За їхньою допомогою можемо відчитувати минуле в його найяскравіших вираженнях. А без минулого, як ми розуміємо, майбутнє має туманно-присмеркові перспективи...

Звертаючись до поняття “символу”, зазначимо також, що з грецької мови “symbolon” – “знак”, “прикмета” – тісно пов'язаний із однокореневим дієсловом “symballo” – “скидаю в одне місце”, “зливаю”, “з'єдную”, “зшиваю”, “зіштовхую”, “порівнюю”, “обдумую”, “заключаю”, “зустрічаю”. І це розуміється як поєднання в єдине двох (наприклад, диxотомія “реальність-ідеальність”, “минуле-майбутнє” тощо) речей, які доповнюють одна одну. На рівні архетипів, підсвідомості, як сні нерозривно пов'язані із життєдіяльністю людини, так і наш Малий Герб України – виразник ментального та культурного коріння – впливає на установку підсвідомості кожного українця, безпосередньо стосувався “політичного” життя наших предків, починаючи від часів Київської Русі... Однак до 1816-го року (дата виходу в світ праці російського історика М. Карамзіна “Історія держави російської”) слово “тризуб” вживалося тільки у значенні тризубих вид, – сільськогосподарського знаряддя праці. А таке наймення Державного герба прижилася завдяки майже двоохотлітній практиці культивування в Україні російського імперіалістичного дискурсу (системи мовних і позамовних

практик), який передбачав розуміння українства як чогось маргінального та колоніального, по відношенню до “метрополії – Росії-матушки”. І в цьому немає вини М. Карамзіна, який, описуючи “серебренники” і “золотники” князя, просто порівняв наш герб із “тризубцем”. Це швидше фактична несправедливість, коли, за Конституцією України, Малий Державний Герб ми часто називаємо “тризубом”.

Герба України, як Олександр Белов і Георгій Шаповалов, у праці “Український тризуб” (2008 р.) у цьому ключі згадали про похід князя Володимира на місто Корсунь “город грецький: узявши це місто й охрестившись та обручившись там із візантійською цесарівною Анною, повертаючись у Київ взяв він...мощі святого Климента і Фіва, ученика його, узяв також начиння церковне й ікони на благословення собі”. До слова, Климент

Серебренник часів князя Володимира.

“Ну добре, – скаже хтось, – а які є варіанти, щоб уникнути цього “приниження” національного символу; як назвати одним словом те, що сьогодні називається в народі “тризубом”; як його називали до 1816-го року?”

У літописах однозначну відповідь на це питання ми навряд чи знайдемо. Проте кинути промінь світла може хіба що беззаперечність загальновідомих фактів, про які говорять різноманітні джерела історії світової. Тож посилаючись на “Повість временних літ” літописця Нестора, такі відомі сьогодні дослідники національного

був учнем апостола Петра і в I ст. н. е. став єпископом Риму. За активну пастирську діяльність на цій посаді імператор Траян у 98-му році засудив Климента на вічне заслання до Криму на каторжні роботи в каменоломнях біля Херсонесу (пізніше Корсунь, а зараз – Севастополь). Але, як повідомляють церковні історики, і на заслання Климент обертав на християн тисячі язичників і навіть творив дива... Ця апостольська діяльність Климента у Херсонесі стала відомою Траяну та викликала його страшний гнів. За наказом імператора-язичника,

муки святий Климент; гробниця його в морі, де кинули його тіло; цьому святому Климентові прив'язали на шию якір, і тепер у день його пам'яті весь народ і священники сідають у лодії, і коли припливають туди, море висушує шість миль, а на місці, де перебуває гробниця, розкидають намети й споруджують вітвар, упродовж восьми днів служать там Літургії, і Господь робить там багато чудес: виганяють бісів, і якщо хтось із одержимих отримає можливість доторкнутися до якоря й доторкнеться, то зараз ціліється”. Як зазначають згадувані О. Белов та Ю. Шаповалов, це є також надзвичайно важливим свідченням існування в Корсуні протягом майже дев'ятиста років вшанування християнами святого Климента й особливого культового значення предмета його мученицької смерті – якоря.

Відомо також, що IX ст. датується віднайдення мощів Папи Климента Римського рівноапостольними Кирилом і Мефодієм, що відродило пошанування святого й повернуло Херсонесу честь і славу володіння святинею. Вони організували пошуки мощів св. Климента та знайшли їх разом із якорем. Ці святині були перевезені у Херсонес і стали місцем поклоніння християн. Частину мощів тоді ж Кирило та Мефодій вивезли до Риму, де було засновано базиліку, а пізніше, у XII ст., собор Святого Климента.

Тож, як пишуть далі поважні дослідники, охрестившись у Корсуні, князь Володимир повернувся до Києва не лише з мощами святого Климента. Саме в Корсуні Володимир, обравши для себе і для своєї держави нову віру, обрав у якості особистого і державного знака символічне зображення, яке поєднало в собі зобра-

ження двох священних для християн Корсуня предметів – хреста, на якому розп'яли Ісуса Христа, і якоря, яким втопили Климента. Саме цей символ, що уособлював головні християнські чесноти – Віру в Ісуса Христа і Надію на спасіння – й розмістив на своїх монетах князь-хреститель Володимир, а пізніше його сини – князі Святополк і Ярослав. Потім цей стилізований символ також зображали, хоча й частково, на прапорах та гербах козацьких гетьманів, а пізніше – у Січових стрільців та на державній символіці УНР. Щось схоже також зустрічаємо в традиції встановлення над куполами церковних святинь хрестів із елементами якоря знизу...

Варто також зазначити, що цей стилізований символ, в основі якого лежить “хрест-якір”, має багато різноманітних інтерпретацій: анаграма

Цей розірваний прапор України у грудні 2012-го року замінили, а п'ятикутну зірку – ні.

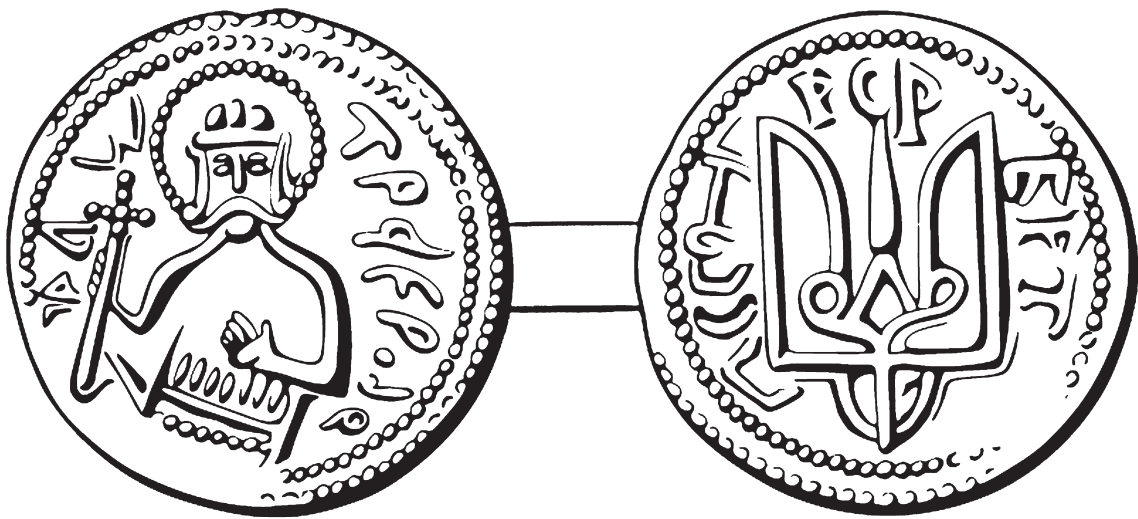
“ΒΑΣΙΛΕΥΣ” (по-грецьки – Василь – “цар”, “володар”; друге ім'я Володимира Великого, яке він отримав вже при охрещенні), князівський титул “Володимир на столі а се его сребро”, “Володимир, а се его злато” або “ВОЛЯ”. Проте, ці вищевказані вторинні значення (конотати) не суперечать і не виключають первинного значення, а саме – “хрест-якір”.

Окрім цього, хтось вбачає в руському гербі символ троїстості, світильник (трикірій), корогву, візантійського скіпетра, скандинавські руни, булаву, “Трідент” грецького Нептуна, “Тришулу” індійського Шіви, птахоголуба чи сокола, який кіперує... Цей перелік можна продовжувати аж до вбачання в ньому тризубих вил... Однак це – не “тризуб”, а “хрест-якір” – основа герба Київської Русі – Малиго Державного Герба України. Тож сьогоднішній національний символ є дещо неповноцінним без хреста зверху, незважаючи навіть на те, що в цю ж киево-руську добу, ймовірно, існували варіанти так званого “тризуба” без хрестового завершення...

Сьогодні, може, хтось вбачає у хресті якесь песимістичне значення замість правдиво-оптимістичного символу віри в Бога, який в особі Ісуса Христа приніс себе в жертву заради нашого відкуплення від гріха, і який воскрес із мертвих, даруючи нам “якір” – пристанище, надію на спасіння.

Тому хочеться нам цього чи ні, але хрест є невід'ємним елементом первинного значення киево-руського й українського гербів відповідно.

Борис ГАРАСИМІВ,
студент 5-го курсу
факультету культури
і мистецтв

Серебренник Володимира Святославича.

Культурний простір

Творча зустріч із Евою Гатою у Педагогічному коледжі, що відбулася 25 лютого 2013 року, стала для студентів і викладачів нагодою відкрити для себе світогляд письменниці, а для гостей – познайомитися з навчальним закладом, у якому вже друге століття здобувають фах майбутні педагоги. Враження від спілкування зі слухачами презентації, щире захоплення експонованими в актовій залі коледжу роботами живопису студентів у майбутньому стануть впізнаваними в образах і мотивах нового бестселера.

Ляльковий дивосвіт Ярослави Сенюк

Знати міф – означає наблизитися до тасмниці походження всіх речей. Інакше кажучи, людина дізнається не лише про те, яким чином усе виникло, але також і про те, яким чином виявити це і відтворити, коли все зникне.

Мірча Еліаде

Мотана лялька, як дитяча іграшка, оберіг родини й роду, як могутній магійний талісман і символ вічності життя, втілення віри в добро та захист від злих сил, була відома в багатьох традиційних культурах земної кулі – від Аляски до Австралії, від Африки до Європи ще близько 5 тисяч років тому. Однак наукові джерела датують зародження цього мистецтва на теренах України ще 7 тисяч років тому, зокрема в Середній Наддніпрянщині, на Київщині. Зроблена з молитовою та любов'ю народна лялька-мотанка – один із найдревніших архетипічних символів Великої Матері, яка сотворила все суще та береже народжені нею душі.

Чому ми так мало знаємо про свою, українську ляльку, власне, як і про інші національні атрибути, – одне з болючих риторичних питань сьогодення.

Незабутньою зустріччю з дивом лялькової магії, миттю перетину грані простору й часу для багатьох став творчий доробок майстрині-лялькарки, випускниці географічного факультету Львівського університету, красзнавця Ярослави Сенюк. Виставку її робіт експонували у Виставковій залі Університету впродовж січня 2013 року. “Це настільки правдиво, настільки сучасно, філософсько, дитинно, світло, барвисто, стильно, багато, що хочу прийти ще хоча б раз, аби ввібрати цю силу назавжди...”, – не можуть не хвилювати слова вдячних відвідувачів.

У колекції Ярослави Іванівни є не лише етноляльки за зразками автентичних українських мотанок, а й розмаїття сучасних, історичних і навіть казкових образів: від селянок до шляхтянок, від скіфок до гуцулок, від нареченої до матері з діточками. Дивує і складність роботи, і витонченість, і що все це створено руками й серцем – без жодного шва. Ляльки не мають обличчя, але вони не безликі – з них променить загадковість і багатство жіночої душі.

У розмові про “своє прекрасне захоплення” майстриня поділилася секретами творчого процесу, розповіла про давні традиції і символіку ляльки-мотанки.

– Пані Ярославо, чому з-поміж розмаїття органічно притаманних українському народові мистецьких жанрів Ви обрали саме лялькарство? Що стало тому спонукою?

– Лялькарство – невід’ємна частина мого життя, відколи отримала надзвичайний подарунок (це було три роки тому) – мотанку, яка вразила і змусила, що називається “з головою”, поринути у процес опанування цим глибинно-символічним мистецтвом.

Мабуть, скільки існує людство, стільки затребуваною залишається ця іграшка, яка повинна була дитину заспокоїти, нагодувати, зберегти та водночас була магійним предметом. Уміння виготовляти ляльку передавалося від бабусь і матерів, а ниточка, якою в’язали ляльку, ставала символічною, бо єднала покоління в міцний єдиний рід.

Українська лялька унікальна тим, що вона така ж, яка була тисячі років тому! Проте, як і писанкарство, так і лялькарство 70 років тому зведено нанівець, і лише впродовж останніх 10 років почало активно відроджуватися. Боялися наші окупанти цього виду мистецтва, бо в ньому закладено код нації, життя філософія українців. Радію, що можу бути ланкою у виковічному руслі передачі дорогоцінної спадщини тисячолітньої давнини. Окрім того, моя творчість – це мистецьке краснзнавство, захоплююча подорож минулим.

Домашня лялька, зроблена власноруч, несе в собі потужний заряд духовної енергії роду, і її зовсім не порівняти зі сучасною масовою іграшкою з пластику!

– Коли побачила світ Ваша перша лялька?

– Уміння робити ляльки-мотанки передала мені мама, мотаючи її зі старої хустки. Воно стало в нагоді пізніше, коли я почала вчителювати. Спочатку були простенькі “бабусині ляльки нашивкоруч”.

Та крок за кроком я удосконалювала свою майстерність, вивчала історію виникнення мотанки, придумувала власні елементи, гортала сторінки книг з етнографії, розвитку народного костюма. Цей процес триває й сьогодні.

Тепер мою велику лялькову сім’ю (понад півсотні) вже можна групувати за темами, циклами: “Пори року”, “Зимова симфонія”, “Щасливе дитинство”, “Діви княжої доби”, “Середньовічний європейський костюм. Англія”, “Богині стародавньої Греції”, “Морська симфонія”, ляльки-обереги й ін.

А першими поціновувачами та критиками стали учні ліцею. Це було 19 серпня 2010 року. На цей час я зробила 45 дуже дорогих для мене ляльок. Уже у вересні 2010 року взяла участь у фестивалі “Ляльковий світ” у Львові.

– Чому лялька називається мотанкою?

– Виготовлення цієї магійної іграшки – цілий ритуал, у якому використовувати ножиці, голки й інші колючі чи ріжучі предмети заборонено. Її назва споріднена зі словом “мотати”, а процес виготовлення називається “кутанням”, адже творимо її

шляхом намотування шматочків тканини, ніби, кутаємо дитину в одіж. Оскільки лялька-мотанка символізує долю людини, то на ній не повинно бути вузликів, бо “вузол” утвориться на долі. Проте деякі майстрині вважають, що коли зав’язати вузлик і загадати бажання, то воно обов’язково збудеться. І ще одне, ні в якому разі не можна нічого пришивати до ляльки.

– Багатьох дивує, навіть лякає те, що в ляльок-мотанок немає обличчя, або ж замість обличчя намальований хрест. Розкажіть про глибинний зміст такої традиції.

– Це не випадково, адже мотанка первинно була сакральним предметом, який може нести як позитивну, так і негативну енергію. Оскільки українська лялька-мотанка робилася на добро, то є правила її виготовлення: іграшка повинна бути хрестоподібною форми та позбавленою ознак “людськості”, чітко ізолюючи енергетичні канали, через які може передаватися інформація. Це – обличчя й очі. Відсутність очей – відгомін вірувань про силу лихого людського погляду та думки про те, що очі (дзеркало душі) можуть стати порталом у потойбічний світ.

Обличчя має бути чистим або захищеним хрестом – сильним оберегом, що символізує сонце, добробут. Горизонтальна лінія віддавна і в багатьох культурах символізувала жіноче начало, Землю; а вертикальна – чоловіче начало, Небо. Отже, перехрестя цих двох ліній – найпростіша модель світу. Хрест також символізує людину, гармонію її фізичного світу (горизонталь) й духовного (вертикаль), тобто допомагає згармонізувати простір. Хрест на обличчі є також символом веселки, тому його роблять із яскравих ниток.

– Чи є обов’язкові вимоги до процесу виготовлення ляльки-мотанки? Чи це просто – створити справжній оберіг?

– Так, кожна “дрібниця” має своє значення. У давнину для виготовлення мотанки брали клаптики “щасливого” одягу – того, який носили в найкращі періоди життя,

не затьмарених ні бідами, ні хворобами – що символізувало дух пращурів, мудре минуле.

Єдиною об’ємною деталлю ляльки є голова, виготовлення якої – найважливіший момент. Для цього можуть бути використаними як намотані шматки тканини, що є символом плинності життя та руху, так і горішок – символ мудрості, або зернятка пшениці – символ життя й небуття. Адже коли зерно “ховають”, воно оживає, проростає і знову розпочинає одвічний коловорот життя.

Аби привернути щастя й удачу, усі елементи ляльки намотують за рухом сонця, по спіралі, бо ж це – один із найдревніших символів безконечності буття та родючості в усіх народів світу. (Учені дійшли висновку, що спіраль – схематичний образ еволюції Всесвіту). Намотуючи матеріал, начитуємо молитви, вкладаємо свої думки та наміри: для чого ця лялька робиться, у чому вона покликана сприяти своєму майбутньому власнику.

Із валиків тканини скручує ручки й туб. Щоб лялька стояла, формую зрізаний картонний конус, – це мій “винахід”. Опис-

як сяють очі дітей, коли вони власноруч роблять свою першу в житті ляльку. Вірю, що добрий початок відродження наших традицій розпочинається в їхніх душах.

– Окрім виховної мети, для чого ще виготовляли мотанку?

– Колись жінка виготовляла ляльку лише за певної потреби та з різними побажаннями: на щасливу долю, на успіх і здоров’я, чи просячи у Вищих Сил дощу, гарної динни, добрих новин.

Українська лялька була лікарем. Коли нездужала дитина, батьки змотували ляльку з тієї трави, яка допоможе при хворобі, і клали її під подушку або прикріплювали до хворого місця, сподіваючись, що мотанка перебере на себе недугу. Описля ляльку спаливали, аби разом із нею згоріли всі недуги. Якщо писанкою “вичочували” хворобу, то ляльку виготовляли, коли треба було про щось попросити.

Перед заміжжям мати власноруч зробила й дарувала доньці мотанку як символ жіночої мудрості. А чекаючи дитину, робили ляльку, котра уособлювала майбутнє дитя. Перш ніж покласти в колыску новонароджену дитину, туди клали цю ляльочку, і вона ставала оберегом дитини, її повсюдною захисницею. Це дуже нагадує традицію, яка існувала в Древньому Римі, де з глини виготовляли лари – символічні фігурки-зображення предків, і римлянин завжди вивіз їх із собою, і де б він не був – з ним були його предки, його земля і потужний захист всього роду...

– Оскільки ляльок виготовляли для різноманітних потреб, то, очевидно, існують їх різновиди відповідно до контексту обряду?

– Ляльки були буденними й святковими. Буденними, бо намотували їх нашивкоруч. Святкові ляльки-мотанки (“Боярині” або “Дружки”) були чепурними й гарними: вони мали вінок зі стрічками на голові або корону, елементи вишивки на “одязі”, багато намотаних спідниць із дорогої тканини. У середину вкладали монети, зерно, шерсть (для збереження домашнього тепла та достатку). Дуже строго дотримувалися ще одного правила творення оберегів: майструвати ляльку потрібно було за один раз, не відкладаючи роботу на потім, аби оберіг не втратив своєї сили.

Для заспокоєння дитини використовували “Ангелів-охоронців” чи “Духів світла”. Як згадувалося, були ляльки-лікарі. Ляльку-годувальницю робили двічі в період повноліття для того, аби вдало вийти заміж, продовжити рід, народити дітей. Лялька-наречена захищала дівчат від пристяги, привертала гарного жениха. До Вербної неділі й Великодня з червоної тканини виготовляли ляльку-голубку, що символізувала відродження. А подарунком до Різдва була лялька-Ангел. Ляльку-зернинку дарували з побажанням великого урожаю.

Ритуальна лялька, яку використовували в різних обрядах (народження дитини, весілля, збір урожаю), була білого кольору й поділена червоними смужками на три частини. Це своєрідне втілення світогляду прадавніх українців про природу як єдине ціле: сакральний світ був зверху (“права”), посередині – світ людський “ява”, внизу світ померлих – “нава”. Червона нитка означала кровний зв’язок між усіма поколіннями роду: минулим, майбутнім і теперішнім. Зверху робили корону або вінок.

У моїй колекції є обрядова лялька “Весна-панянка”, яку використовували у волінському обряді обходження тих хат, де були дівчата на виданні. Її виготовляли всім селом, прикрашали зеленими стрічками і навіть свіжою травою.

– Ваші ляльки дивують багатством убрання, виготовленого з полотна, вишивки, сукна і навіть хутра. Розкажіть про традиції “одягання” мотанок. Як цей процес відбувається у Вас?

– У вбранні своїх ляльок-мотанок завжди намагаюсь відобразити традиційні елементи одягу окремих регіонів України, віхи історії національного костюму.

Усі елементи одягу, його колір мають своє значення. Спідничка символізує землю, сорочка – часовий простір; головний убір – очіпок, стрічка чи хустка – зв’язок із

небом. Обов’язково барвистими стрічками прикрашали фартушок – символ захисту жіночого начала. І, звісно, велику силу має вишивка, особливо старовинна, яка несе в собі позитивну енергію багатьох поколінь. Вишивка на рукавах була покликана “захистити” руки-годувальниці жінки. Серце і сонячне сплетіння захищені намистом, пояс – крайкою, нижня частина – довгою спідницею із відповідно вишитими символами.

Червоно-зелені відтінки підбирають для одягу ляльки, яку творять на добробут і здоров’я родини, для успіху в фінансових справах – зелені та золотисті, для щастя в коханні чи подружньому житті – червоні, рожеві, помаранчеві кольори, для успіху в творчості – блакитні.

– Кажуть, що ляльки-мотанки є одухотвореним облюбленим дивом... Що Ви відчуваєте, коли виготовляєте свою ляльку?

– Мої ляльки – це мої діти, тому їх не можна робити з поганим настроєм, чи без хороших думок. Прекрасні слова за-служеного діяча мистецтв України Карла Звіринського: “Споглядаючи – подивляю, Подивляючи – малюю, Малюючи – молюся” – моє творче кредо.

У наш час майстри, які працюють із традиційною народною лялькою, відзначають позитивний вплив, який має процес виготовлення такої ляльки, на психіку людини. Це свого роду психотерапія, що бере свої витoki в глибокій давнині.

– Чи образ кожної наступної ляльки формуються у Вашій свідомості ще до її народження, чи приходить у процесі виготовлення?

– Починаючи від кольорової палітри, закінчуючи на перший погляд незначними деталями, як-от: колір стрічок, вплетених у волосся, гроно винограду у руці, кошкі квітів, глечик із водою, хліб на рушничку. Я старанно обмірковую їх обрядовий зміст, символічне й алегоричне значення.

Кожна лялька має свій неповторний характер, прекрасну легенду, яскраве життя... Кожна моя лялька-мотанка, як і людина, – неповторна яскрава особистість!

– Чи важко розлучитися з ляльками, яких називаєте дітьми? Чи є такі, розлука з якими – неможлива?

– Найважливіше – віддати ляльку в добрі руки. Це ж ніби віддати частинку душі. Радісно від відчуття, що я зробила ляльку, і вона далі живе без мене, приносить якусь емоцію. Волю, аби кожна з них була надійним оберегом для свого господаря, щоб від неї заряджалися позитивною енергією Сонця, добром, яке вона дарує світу!

Багато моїх ляльок-мотанок “живуть” у численних музеях, галереях і приватних колекціях в Україні та за кордоном, зокрема у Франції, Великобританії, Німеччині, Польщі, Бельгії, Австрії, Канаді, США, Росії.

А найцінніша, найближча до душі для мене лялька “Покуття”. Аби створити її спершу багато читала про ці села, вивчала їхню кольористику й традиційний одяг. Є кілька ляльок, які б ніколи не віддала й не подарувала, – перша моя робота “Полісся” та мотанка “Бабуся”. Коли син побачив цю ляльку, вигукнув: “Це моя бабця!”.

Бог дав Вам мудрість і талант творити наш генетичний святий Оберіг. Нехай Ваша щира, самовіддана любов до українських традицій, бажання ділитися своїм умінням з усіма охочими повертається Вам сторицею, завдяки чому цей оберіг, іграшка, прикраса приходить до нас у сучасність і піде в майбутнє.

Наснажена джерелом творчої енергії людина може вдихати життя в створені нею речі, і тоді вони починають жити власним життям, іноді навіть поза межами простору та часу. Можливо, це відтворення великої містерії творіння в мініатюрі. Кожен із нас спроможний дати життя частинці нового Всесвіту, справа лише в тому, на що буде спрямований творчий потенціал, даний людям із часів світотворення.

Олена Карабчук,
редактор Прес-центру
Фото Олега ВІВЧАРІКА

23 лютого 2013 року у Львівському національному університеті імені Івана Франка відбувся День відкритих дверей, під час якого учні випускних класів загальноосвітніх навчальних закладів, їхні батьки й усі охочі мали змогу побувати на факультетах і в коледжах, ближче познайомитись із кафедрами, лабораторіями відповідних навчальних структурних підрозділів, безпосередньо поспілкуватися із керівництвом та викладачами Університету.

Пам'ять

Про деякі цікаві дані зі спадщини академіка Володимира Вернадського (до 150-річчя від дня народження)

Продовження. Початок на стор. 4.

У лютому 1921 р. В. Вернадський поїхав у Москву, а звідти в Петербург, де далі продовжував працювати в АН. До 1930 р. очолював Комісію з вивчення продуктивних сил Росії (КЕПС), яка була створена 1915 р. за його активної участі і був обраний її першим головою. 1922 р. у Петербурзі разом із В. Хлопіним створює Радієвий інститут і стає його директором.

У 1923–1926 рр. офіційно відряджений у Париж (для читання лекцій в Сорбоні), а фактично разом з дружиною і донькою виїздить до Європи, де читає лекції з геохімії в університетах Чехії, Франції, Англії. На початку 1926 р. за посередництва О.С. Ферсмана, В. Вернадський разом із дружиною повертається до Ленінграда й у вересні цього ж року приїздить до Києва, де очолює 2-й Всесоюзний з'їзд геологів.

1928 р. його призначено директором біохімічної лабораторії, яка була виділена в самостійну структуру на базі раніше організованого ним відділу живої речовини КЕПС.

1935 р. учений переїздить до Москви. У 1938 р. організував виставку метеоритів, був обраний головою комітету з метеоритів АН СРСР. Наприкінці 1939 р. останній раз побував у Києві на наукових конференціях.

1941–1944 рр. евакуйований із родинию в Казахстан, після чого повернувся в Москву і, незважаючи на стан здоров'я, працював над книгою життя – “Химические строения биосферы земли и ее окружение”, розбирав і впорядковував архіви, готував матеріал про задуману книгу “Пережитое и передуманное”, займався історією науки.

6 січня 1945 р. помер від крововилив на 82-му році життя.

Його життя й діяльність тісно пов'язані з Україною. Він завжди називав себе українцем і навіть прізвисько мав “упертий хохол”, адже восени 1917 р. змушений був через свої політичні переконання рятуватися на Україні від російського більшовицького терору. Душею й думкою Володимир Іванович завжди був з Україною, а українську культуру і мову вважав рідними (стор. 265, в книзі “Владимир Иванович Вернадский” Материали к библиографии (альманах “Прометей”, т. 15). – М.: Молодая гвардия, 1998). З Україною пов'язана й досить плідна науково-організаційна діяльність.

Усім їй надзвичайно любили українські пісні, їх чудово виконували батько і мати Володимира Івановича, улюбленими поетами якого були Гете, Тютчев та Шевченко. Тісні зв'язки підтримував Вернадський із багатьма відомими діячами української культури, зокрема Агатангелом Кримським, Михайлом Драгомановим, який познайомив його з Михайлом Павликом та Іваном Франком.

У 1880 р. В.І. Вернадський написав вірш про Україну:

Украина, родная моя сторона,
Века ты уже погибаешь...
Но борешься, бьешься, бедняжка, одна
И в этой борьбе изнываешь...
В минуту гибели крайней твоей
Детей твоих дух пробуждался,
Старались свободу найти от цепей
И ум их тобой восхищался...

Неперевершеною, звичайно, є наукова спадщина Володимира Вернадського. Вона – унікальна, фундаментальна, багатогранна, адже В. Вернадський належить до вчених широкого профілю: почавши з кристаллографії і мінералогії наприкінці життя створив концепцію ноосфери, у якій сформулював принципи взаємодії природи й суспільства. Науки і наукові концепції, які розробляв В. Вернадський, охоплюють 25 напрямів, які можна розділити на дві групи:

– створені завдяки його власними зусиллям або за його активної участі;
– у створенні яких безпосередньої участі не брав, проте зробив значний внесок в їхню розробку і розвиток.

Володимир Вернадський з дружиною Наталією, 1911 р.

Серед найважливіших заслуг В. Вернадського можна виділити:

- перетворення мінералогії описової в генетичну;
- перетворення генетичної мінералогії в геохімію;
- створення в середині 20-х років XX ст. нової науки біогеохімії;
- створення нової науки радіогеології;
- створення вчення про ноосферу.

Чільне місце посідають також праці, присвячені освіті, організації науки та освіти, історії науки.

Наукову спадщину В. Вернадського становлять понад 400 опублікованих праць. Деякі з них побачили світ через багато років по його смерті. Ще близько сотень його робіт зберігаються в рукописних фондах і чекають на видання. Окрім цього, В.І. Вернадський залишив у спадок нащадкам щоденники, бібліографічні записи, офіційні та приватні листи, у яких він торкається різних наукових проблем. Саме останнім присвячений недавній публікації Г. Кульчицької на сторінках “Мінералогічного журналу” та у п'ятому томі вибраних наукових праць академіка В.І. Вернадського під назвою “Наукова спадщина В.І. Вернадського в епістолярному жанрі” (2012). Вони з'явилися у зв'язку з підготовкою вибраних наукових праць до 150-річчя від дня народження академіка В.І. Вернадського спеціальною комісією Національної академії наук з наукової спадщини В.І. Вернадського.

У грудні 2012 р. з'явився 5 том вибраних наукових праць В.І. Вернадського, присвячений мінералогічній спадщині Володимира Івановича. У ньому, крім передмови, вміщено праці В.І. Вернадського, які включають п'ять розділів: “Опыт описательной минералогии”, “История минералов земной коры”, “Введение к книге “Земные силикаты””, “Алюмосиликаты и их аналоги”, “Задачи минералогии в нашей стране (1917–1927)”, “Минералогические статьи и заметки”, а також виділено шостий розділ “Мінералогічна спадщина В.І. Вернадського в епістолярному жанрі” й наукові коментарі. Це статті, які в різний час були опубліковані або написані спеціально до 150-річчя вченого. Вони покликані показати внесок академіка Вернадського в мінералогію і те, як оцінювали цей внесок його сучасники (С. Попов), учні в радянській (М. Щербак, О. Платонов) і незалежній Україні (О. Матковський, П. Білоніжка).

В.І. Вернадський був людиною творчою, цілком відданий науці. Свої роздуми та ідеї, над якими працював, він фіксував у щоденнику. Але найповніше його особистість розкривається у листах (приватних та офіційних). У них видно,

як змінюються його наукові, політичні, громадські погляди, як він еволюціонує, як вболоває за науку та її майбутнє, переймається варварською експлуатацією природних ресурсів.

В архіві В. Вернадського зберігаються понад 2000 кореспонденцій. Він листувався з багатьма відомими вченими, діячами культури того часу – М.І. Андрусовим, О.Д. Архангельським, О.О. Богомоловим, О.П. Виноградовим, Ю.В. Вульфом, В. Гольдшмідтом, В.В. Докучаєвим, Д.П. Григор'євим, І.М. Губкіним, М.П. Драгомановим, М.С. Жуковським, О.П. Карпінським, В.Г. Короленком, М. Складовською-Кюрі, А. Лакруа, Ю.Ф. Левінсон-Лейнгом, В.А. Обручевим, К.А. Тімірязєвим, Є.С. Федоровим, П. Флоренським тощо.

Таке плідне листування стало можливим завдяки знанню Вернадським багатьох європейських мов (13, а може й 20), що учений вважав ознакою освіченості.

У шостому розділі п'ятого тому вибраних праць Вернадського зібрані цитати листувань (> 380), поділених за принципом головної проблематики, якої торкався вчений:

1. Про мінералогію і кристаллографію, мінерали, кристали та елементний склад мінералів, воду і гази, геохімію ізотопів, симетрію і дисиметрію, синтез мінералів – 108 цитат.
2. Про геологію, метеорити як космічне тіло, енергію Землі, розсіювання хімічних елементів, біосферу, різницю між живою і неживою природою – 63 цитати.
3. Про методологію пізнання, методи і методики досліджень – 86 цитат.
4. Про організацію науки і наукових досліджень – 63 цитати.
5. Про підготовку дисертацій, роботу з рукописами, видавничу справу – 19 цитат.
6. Про викладання геологічних дисциплін, роботу з молоддю, вимоги до підготовки кадрів, вибори до академії – 12 цитат.
7. Про збереження мінералогічних колекцій, охорону земних надр і дбайливіше ставлення до природи – 12 цитат.
8. Про ставлення влади до науки і науки до влади, про науковий патріотизм і націоналізм у науці – 22 цитати.

Найактивнішим було листування В. Вернадського з ученими, з якими його пов'язувала тісна праця в наукових і навчальних установах (В.В. Докучаєв, Б.Л. Лічков, О.С. Ферсман, Д.П. Григор'єв). Найчисельнішим є листування є до: Б.Л. Лічкова (дві книги) і О.С. Ферсмана (одна книга). Але, як не дивно, найбільше ідей, у тому числі мінералогічних, роздумів про роль завдання науки викладено в листах до Наталії Єгорівни – дружини вченого (п'ять книг). Йй “дорогой Наталочке” описує Вернадський свої враження від огляду мінералогічних колекцій геологічних музеїв Європи, йй висловлює своє захоплення організацією роботи в західних університетах, з гіркотою згадує бюрократичні перепони в Росії, з нею радиться щодо вибору теми магістерської роботи, йй перший повідомляє про оцінку роботи міжнародних геологічних конгресів, у яких брав участь, про успіхи та невдачі експедиційних буднів.

“Неверно твое (Наталья Егоровна) мнение и об интересе научной работы; интересно известное обобщение, может быть интересна иная обработка результатов, очень интересно читать ту или иную работу научную, но в самой сути научных работ громадная масса работы часто механической, которую делаешь по чувству долга, по предвидению цели – работы скучной, утомительной, тяжелой. Эта работа является превосходной школой терпения, требует нервной выдержки” (з листа Н.Е. Вернадський).

“Я сейчас усиленно работаю над отделкой законченной моей работы: “Геологическое значение симметрии. На фоне роста науки XX столетия”. Эта книжка (5–6 листов) сейчас переписывается. Я придаю ей лично значение, т.е. это – итог моей больше чем 60-летней научной работы” (з листа Д.П. Григор'єву).

“... мы присутствуем в минералогии при разложении науки на две самостоятельные –

минералогію и кристаллографію и что такой процесс “специализации” не есть что-нибудь внешнее, а есть необходимое следствие большого углубления и понимания науки. Как естественный процесс дробления совершенства при росте клеточных организмов, так точно при сохранении цельности, происходит дробление и распадение наук при сохранении их единства” (з листа Б.Л. Лічкову).

“Читаю, конечно, Ваши (Ферсман) “Пегматиты”, конечно, много спорного и много следовало бы осторожнее. Но книга хорошая. Удивительно явление, которое я ясно выявил только недавно, – существование элементов, стоящих вне водного механизма Земли. Я пегматиты присоединяю к магмам. Обратили ли Вы внимание на особое положение гранитов?” (з листа О.С. Ферсману).

Звичайно, що наведені в цитатах висловлювання видатного вченого сприймаються сьогодні по-різному. І, мабуть, справедливо відзначає Г. Кульчицька, що деякі з висловлювань здаються найвищими, а в деяких впізнаємо такі ідеї, які випередили хід часу більш, ніж на сторіччя. Зокрема Борис Леонідович Лічков, з іменем якого пов'язана найбільша кількість листувань серед колег та учнів В. Вернадського, відзначає величезне багатство ідей вченого й пише: “Пріємно це усвідомлювати, що 45 років назад Ви (Вернадський) так випередили думку свого часу, що й хід не догнав Вас до цих пір. Це теж саме, що й у випадку з Є.С. Федоровим і його школою, стосовно яких Ви так яскраво написали, що наука їх до цих пір не догнала також”.

У листуваннях із Б.Л. Лічковим є туга Вернадського за Україною, Києвом, українською Академією наук: “Весь час багато думав і про Вас і про Київ”; “І дорогої мені Київ, і київські учні, центри весь час мені близькі”; “Жахливо хочу потрапити до Києва!.. Мені дорога всіляка вісточка про наукову роботу в Києві та в Україні” (Переписка В.І. Вернадського с Б.Л. Лічковим. М.: Наука, 1979, С. 30, 31, 35).

Крім масштабності наукового доробку та величини особистості В.І. Вернадського, досить активною була його громадська діяльність, яка довгий час замовчувалась. А між тим, як зазначає в порівняно давній публікації С.М. Бушак (2001), він був знайомим політиком, членом ЦК Конституційно-демократичної партії (кадетів) з часу її заснування в 1905 р., членом Державної ради Російської імперії від Академії наук та від університетів, а також товаришем (тобто заступником) міністра народної освіти в Тимчасовому уряді. Саме через свої політичні переконання Вернадський був змушений восени 1917 р. рятуватися на Україні від більшовицького терору в Росії.

У щоденникових записках Вернадського знаходимо драматизм цих історичних подій: “Можливий арешт, але тікати неприємно” (5.11.1917 р.), “Багато хто вважає все втраченим ... йде тяга енергійних людей на південь ...”. У зв'язку з репресіями проти кадетів, що очолили рух за відкриття Установчих зборів (більшовики оголосили їх “ворогами народу”), В.І. Вернадський у щоденнику вирішує: “Сьогодні не ночував вдома. Вирішив виїжджати. Здається на загальну думку, що пізно ... Почав готуватися до від'їзду в Полтаву – можливо вдасться... Вчора була черга досить неприємних обшуків. ... Закриті всі газети. ... майбутнє безпросвітне” (19.11.1917 р.) (В.І. Вернадський. Дневники. 1917–1921. Октябрь 1917 – январь 1920. К.: Наукова думка, 1994).

Протестуючи проти антизаконного політичного перевороту, Володимир Іванович підписував звернення, де були і такі слова: “... Зусиллями народу буде покладено кінець пануванню насильництва” (Шаров І.Ф. 100 видатних імен України. К.: Альтернатива, 1999).

Орест МАТКОВСЬКИЙ,
заслужений професор
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Інформатор

4 лютого 2013 року у Виставковій залі Львівського національного університету імені Івана Франка відкрили виставку картин і світлин із промовистою назвою "Кольорові емоції підводного світу", автором якої стала творча сім'я доцента кафедри неорганічної хімії Львівського університету Григорія Дмитріва та Євгенії Ульгурської-Дмитрів, художника-дизайнера, викладача кафедри проектування інтер'єрів Львівської національної академії мистецтв.

Побувати в Америці

(інтелектуальне паломництво до Америки)

У житті кожної людини часто випадковість є закономірністю, яка, як згодом виявляється, стає важливою подією її життя. Так було і з нами...

Нещодавно, 29 жовтня – 11 листопада 2012 року, викладачі й працівники Університету Наталя Долінська, Богдана Хомин, Сергій Ціхонь, Юрій Горблянський у складі української делегації в кількості 60 осіб (50 делегатів і 10 супровідних осіб – фасилітаторів) у рамках програми "Відкритий світ" побували у США.

Програму "Відкритий світ" заснував Конгрес США 1999 р. з ініціативи двох видатних учених і громадсько-культурних діячів Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки – відомого російського філолога, культуролога, академіка РАН Дмитра Лихачова та директора Бібліотеки Конгресу США доктора Джеймса Біллінгтона. Спершу програму "Відкритий світ" було задумано для налагодження тісної співпраці та змицнення взаєморозуміння між Російською Федерацією та Сполученими Штатами, але згодом до участі в програмі запросили Білорусь, Молдову та Україну. Програма "Відкритий світ" – це глобальна програма інтелектуальних обмінів, яку повністю фінансує Конгрес США.

Як поінформували працівники Американських рад в Україні, українці беруть участь у програмі "Відкритий світ" з 2003 р. За цією програмою українські лідери різних галузей, напрямків і сфер діяльності мають можливість побувати у США, ближче познайомитися з американськими колегами, вести професійний діалог із ними, обмінятися досвідом та майбутніми задумами.

Звісно, поїздки до США не дарують кожному зустрічню. Як ми переконалися згодом, американці здійснюють поетапний і вкрай доскопильний відбір кандидатів для участі в проектах. Представники нашого Університету отримали можливість стати учасником програми "Відкритий світ" завдяки рекомендаціям президента Громадської організації "Асоціація випускників Львівського національного університету імені Івана Франка" Світлани Кубів, яка звернулася за підтримкою до "Ротарі-клубу" у Львові. Спочатку ми заповнили заявки на участь та анкети українською мовою. Надалі із понад десятка заявлених претендентів відібрали 8 осіб, яким працівники Американських рад в Україні надіслали спеціальні анкетові анкети для участі в завершальному етапі конкурсного відбору претендентів. Ці анкети докладно й уважно вивчали працівники Посольства США в Україні, а потім здійснювали остаточний відбір учасників програми. Надалі відібрані у посольстві кандидати іще заповнювали докладну типову електронну анкету на сайті Посольства для отримання американської візи, і аж тоді куратори програми в Україні запросили претендентів до Києва на співбесіду в американське посольство. Цікаво, що навіть за надсерйозної, насторожливості атмосфери всі заявлені претенденти успішно пройшли співбесіди з консулами й отримали візи. Ми не йняли віри, що подорож до далекої Америки уже невдовзі стане дійсністю.

Та, як пам'ятаємо, напередодні вильоту, наприкінці листопада, у США був ураган Сенді, за руйнівними наслідками якого з жахом спостерігало чи не все людство. Зі співчутливою осторогою апелювали до учасників Програми "Відкритий світ" їхні рідні та колеги: що і як буде?! На щастя, Вашингтон не потрапив до епіцентру руйнівної дії Сенді і якраз напередодні нашого відльоту до Америки вашингтонський аеропорт імені Даллеса почав приймати літаки.

Більшість делегатів ніколи раніше не були в Америці, тому чи не для кожного ця далека мандрівка була справжнім подарунком долі. Мандри по світу сповнені аурою несподіваності та романтичних очікувань. Що чекало нас в омріяній подорожі до держави-гіганта сучасної світової цивілізації після перельоту через Атлантичний океан?.. В очікувальному неспокої ми й ділили, відрховуючи назад години та піджартовуючи, що ми летимо супроти часу, отже, летимо назад у наївну молодість (а й справді, нам підтвердили, що у Вашингтоні різниці в часі порівняно з Україною аж на 7 годин).

У столиці США ми були дві ночі і день, тому бажано було вбирати у себе враження повними пригорщами, інтенсивно запам'ятовувати панорами американської столиці крізь вікно автобуса або в час нетривалих екскурсій меморіальними місцями поміж лекторієм у Бібліотеці Конгресу США і прийняттям в українській амбасаді (посольстві) в Америці. Тож усі ми наче наспіх "законоспектовували" мерехтливий дійсність інформаційно і враженнєво насиченої програми, а поночі, хто ще мав сили, вирушали на прогулянки містом, щоб бодай на крихітку усвідомити, що ми в Америці. І все-таки, хоч-не-хоч, а ми були змушені змиритися із україно-американським темпоритмом програми "Відкритий світ".

Усім делегатам припала до душі колоритна екскурсійна розповідь Наталії Домбровської про історичні пам'ятні місця Вашингтона. В унісон із цікавою розповіддю ми мали змогу оглянути Білий дім, Капітолій, Ботанічний сад, монументальний Меморіал Теодора Рузвельта та багато інших знакових для американців місць. До того ж, поселили нас у розкішному вашингтонському готелі – мережі "Хілтон" – "Ambassador Suites", неподалік від пам'ятника Тарасові Шевченку, який було споруджено у 50-х роках ХХ ст. з ініціативи української діаспори. Усі ми мали за святний обов'язок і високу честь побувати біля пам'ятника українському генієві. Півторадобове перебування у Вашингтоні швидко добігло кінця, і вранці всіх учасників, відповідно до розподілу на групи по 5 учасників із супровідними особами та перекладачами, скерували в різні штати, у місця безпосередньо для них спланованої програми перебування. Група, до якої ввійшли працівники нашого Університету Б. Хомин, Н. Долінська, Ю. Горблянський, проректор НУ "Львівська політехніка" Б. Моркляник, завідувач Інформаційного центру Ужгородського національного університету В. Біланчук, фасилітатор (супровідна особа) – викладач факультету іноземних мов нашого Університету Г. Калужна, перекладач Саша Етлін (з 1990-х років живе в Америці), до Штату Індіана в містечко Вінсенс, де їх приймав місцевий "Ротарі-клуб", а група, до якої ввійшов заступник декана геологічного факультету С. Ціхонь

(супровідні особи – Оленка Третяк та Ольга Зелінська), у столицю Штату Мічиган м. Лансинг.

Кожен делегат відзначив чітку продуманість, надзвичайну динамічність підготовленої для українців програми перебування у США. Наш візит до цієї країни також був сповнений інформаційно-інтелектуальної насиченості, веселого настрою, іскрометного дотепу та неймовірної допитливості: американці перед закінченням нашої поїздки зізнавалися, що були вкрай подивовані невтомним українським інтелектуалізмом, тонкою дотепністю, принциповою

відповідальністю й патріотизмом. Нам залишалося, щоправда, лише шкодувати, що програма цього багатого на враження інтелектуального турне була укладена в нетривалу часову рамку (лише десять днів), однак усі ми поверталися додому, хоч і втомлені, але щасливі.

Враженнями про поїздки за океан поділилися делегати-учасники програми "Відкритий світ":

Сергій Ціхонь, заступник декана із заочного навчання та виховної роботи геологічного факультету:

Під час подорожі нами опікувалися дві особи, які дуже добре володіли англійською мовою, – фасилітатор і перекладач. У програмі було передбачено вивчення інноваційного досвіду американців в освітній галузі. Щодня ми мали по декілька зустрічей в установах освітньої галузі та туризму, а також зустрічі-презентації із проблематики екології та ведення водного господарства в Штаті Мічиган. Нас докладно ознайомили зі структурною специфікою американської освіти – діяльністю шкіл, коледжів і Мічиганського університету. Найбільше мене вразило, що американці надзвичайно законослухняні й не думають, як би обманути державу, обійти закон, не шукають обхідних способів вирішення проблем. Вони навіть не допускають думок, що можна якось інакше поводитися. Впадала в очі чистота вулиць у Вашингтоні й Лансингу, доглянутість автовок, кількість якісних доріг і, звісно, велична краса озера Мічиган. Дивовижні були виконання блюзу на живо у ресторанчику на березі озера Мічиган і кантрі в одному клубі в Лансингу. Цікаво, що поблизу будинків, де ми мешкали, безбоязно "гуляли" білочки, бурундучки і навіть лосі. А яке там розмаїття птахів... Місцеві жителі намагаються жити в гармонії з природою.

Мені особисто було приємно, що на завершення нашого візиту американці зізналися, що зрозуміли: українці – це не росіяни, а окрема самодостатня нація зі своїми багатими й неповторними традиціями, культурою та історією.

Богдана Хомин (завідувач комп'ютерної лабораторії Інституту післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки ЛНУ ім. Івана Франка):

Подорож і враження від Америки незабутні. Напевно, доречно було сплановано перше наше місто зустрічі – Вашингтон, яке продемонструвало нам свою імпульсивну величність. І пам'ятник Тарасові Шевченку спонукав нас до усвідомлення того, що ми тут, в Америці, не перші і не єдині представники України. А американці, хоч усі такі різні, заклопотані кожен своїм, але здебільшого усміхнені, поважно чемні й завжди видаються, принаймні зовні, щасливими. А скільки вражень від зустрічей і спілкування з ротарійцями, які нас приймали: постійні розмови, розмови, обмін усмішками й добрими словами.

Я звикаю до монументальних будівель університетів. А там, у Вінсенсі, Овкленді наче нічого гігантського нема, зате який розкішний спортзал у Вінсенсі, з кількома гімнастичними та ігровими залами, кількома басейнами. І дитячий садок при громадській організації YMCA (Young Men City Association – організація добродійців, які не байдужі до майбутнього Вінсенса, округу Нокс тощо).

Вразили компактність і продуманість університетського містечка. Дуже зручно, що все поряд: і гуртожиток, і їдальня, і навчальні корпуси та лабораторії, і спортзал. Це ж справжня мрія.

А розмаїті поїздки й подорожі, зустрічі з авторитетними людьми, безперервні дискусії та обмін досвідом.

А ще несподівано насичені враженнями та традиційними американськими стравами й напоями вечірки (День подяки, кукі-вечірка)... адже їжа в Америці специфічна, але було досить-таки пізнавально. Більшість напоїв американці споживають із льодом (колу, соки, коктейлі, навіть чай, каву і воду льодують). Усі страви подають дуже великими порціями. У них, зрештою, все чомусь велике: будинки, порції, кава, автомобілі, широкі вулиці. Ця гігантськість американців відразу впадає в око. І вони, як мені здалося, не соромляться це демонструвати людству. Я відячна долі, що побувала в Америці та побачила все безпосередньо своїми очима...

Долінська Н.В. (асистент кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин):

Програма "Відкритий світ" надала можливість не лише спостерігати за стилем життя американців, а й відчути себе частиною їхньої спільноти. Надзвичайна доброзичливість і гостинність ротарійців та щире бажання показати різні аспекти життя містечка Вінсенс і Штату Індіана залишили незабутні враження. У США я зрозуміла, що українцям не вистачає духу національної єдності, глибокого відчуття величності того, що належить до великої української нації, усвідомлення величності нашого історичного минулого та сучасності. Впадало в очі те, як американці без зайвих зважувань і роздумувань уміють співпереживати один за одного в проблемний час і поради із успіхів свого ближнього – чи то рідної людини, чи то сусіда, знайомого, чи навіть просто першого зустрічного. Мені приємно, що й до сьогодні маємо можливість підтримувати контакт із тими людьми, з якими мали щастя познайомитися в Америці. Звичайно, вразило технологічне забезпечення навчального процесу, вільний доступ до інформації (Wi-Fi), вільний доступ до бібліотечних фондів кількох університетів – і через Інтернет-мережу, і через міжбібліотечний взаємобмін тощо), умови навчання та проживання студентів, офіси викладачів, їх досить-таки вільний графік праці, доступність та укомплектованість аудиторій – цей перелік переваг нескінченний. Нам потрібно до цього ще йти. А технологічна продуманість та ергономічність офісів і аудиторних приміщень в університетах?..

Юрій Горблянський (провідний спеціаліст Інформаційно-аналітичного і профорієнтаційного центру):

Я переконався, що у всьому світі, у різних країнах живуть такі ж люди, як ми, українці. Незважаючи на релігійні переконання, колір шкіри, блискучу освіченість чи цілковиту неграмотність, людина скрізь і завжди має бути людиною. Програма "Відкритий світ" надає дивовижну можливість усвідомити насамперед оцю високу істину: за всіляких обставин потрібно бути людиною.

Зрозуміло, я вперше перетнув океан, уперше бачив Америку і чимало дивовиж там набачився (скажімо, 3D-сканер і 3D-принтер, який продукує на-гора "роздруки" об'ємних об'єктів). Але передусім впадає в очі доброчесність, застережливо-чемна шляхетність чи не кожного американця, з якими нам довелося спілкуватися. Дехто відзначає: лукавство, фальш, лицемірство та їхня показна шляхетність, та я все-таки дозволю собі заперечити: ану ж бо спробуймо й ми в Україні бодай день-другий так "полицемірити", свідомо контролювати себе й випромінювати доокіл світло поважної доброчесності. Можливо, і в Україні вулиці засяють людськими усмішками?! У глибинах української етноментальності таке сприйняття життя давно закладене, от шкода лише, що хтось нав'язав нам інакшу, хамську, парадигму поведінкових ролей і ми її легкомисливо хапнули у свої душі та й експлуатуємо щоденно, нівелюючи в такий спосіб свої глибинні духовні первні. А світ українських духовних життєвих першоістин прекрасний – нам тільки потрібно очистити в собі й поза собою привнесений чи зумисно "аренований" невід-звідки і невід-у кого отой зредуковано-хамський погляд на дійсність. Потрібно просто вилюднювати себе, прагнути скрізь бути гідною людиною. Оту шляхетність людського не потрібно шукати за океанами, вона поруч – у кожному з нас.

І не обов'язково "ходити за моря" в пошуку нових знань і істин життя, як це було в середні віки і стало вкрай "модно" в порадянський час в елітно-мажорних колах навчати дітей деінде – "за бутром". Нам, українцям, нічого не бракує – лише кожен зокрема повинен бути більш вимогливим до себе і безкомпромісно-відповідальним за свої думки і дії...

Учасники інтелектуального турне до США висловлюють щире вдячність координаторам програми, працівникам Американських Рад в Україні, Інні Вдовенко та Осані Семенішин за їхню терплячість та коректну допомогу в підготовці документів, компетентно-дотепний передвізний інструктаж і організацію поїздки. Висловлюємо подяку і представникам "Ротарі-клубу" м. Вінсенса (Штат Індіана) та Громадської організації "Дружба заради миру", які доклали чимало зусиль, щоб ми цікаво провели час і якнайбільше дізналися про традиційну повсякденність американського способу життя, умови навчання та праці, особливості функціонування державних і недержавних установ і організацій. Адресуємо цю подяку Даррелу і Ларисі Клінтонам, Грегору Парселі, Дейвіді і Присциллі Селмондам, Уду і Бренді Камінгам, Джеймсу Джіслейсону, Бреду і Шеннон Діллонам, Лорі і Джефові Кері, Дону і С'юзен Несбітам, Роберту Шіппу та іншим представникам названих організацій. Дякуємо С. Кубів, президентів ГО "Асоціація випускників ЛНУ ім. Івана Франка", і львівським ротарійцям, які номінували нас для участі у програмі "Відкритий світ". Висловлюємо окрему подяку і керівництву Університету за сприяння у підготовці поїздки.

Підготував
Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ,
провідний спеціаліст ІАПЦ